

**Právní aspekty odpovědnosti  
za škodu vzniklou klientovi  
při poskytování  
sociálně zdravotní péče  
v pobytových zařízeních sociálních služeb**

Daniela Bruthansová  
Anna Červenková  
Věra Jeřábková

VÚPSV, v.v.i. Praha  
2008

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.  
Praha 2, Palackého náměstí 4  
Vyšlo v roce 2008, 1. vydání, počet stran 64  
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: prof. JUDr. Ing. Jan Večeř, CSc. (Vysoká škola aplikovaného práva)  
Pavla Hýblová (Domov pro seniory Hortenzie)

ISBN 978-80-7416-010-3

<http://www.vupsv.cz>

## **Abstrakt**

### **Právní aspekty odpovědnosti za škodu vzniklou klientovi při poskytování sociálně zdravotní péče v pobytových zařízeních sociálních služeb**

Projekt se zabývá odpovědností za škodu při poskytování rezidenčních sociálních služeb z aspektu občanskoprávního, pracovněprávního a trestněprávního.

Podkladem pro zjištění úrovně právního vědomí poskytovatelů rezidenčních sociálních služeb bylo dotazníkové šetření. Rozložení respondentů v celé ČR bylo rovnoměrné.

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že poskytovatelé rezidenčních sociálních služeb vědí o existenci právní odpovědnosti za škodu, obligatorní pojištění mají uzavřeno, avšak v případě závažnější škody nebo více škod v kalendářním roce by pojistný limit nemusel být dostačující.

O právních podmínkách odpovědnosti za škodu způsobenou klientovi při poskytování rezidenčních sociálních služeb většinou nemají hlubší znalosti a získávání validních informací často formou samostudia je nedostatečné.

**Klíčová slova:** odpovědnost, právní povinnost, pojištění odpovědnosti, újma, škoda na majetku, škoda na zdraví, sociální služby

## **Abstract**

### **Legal responsibility for damage incurred to recipients of residential social care**

This project is dedicated to liability for damage by provided residential social services, from civil, labour and criminal-law aspects.

To find out the level of legal knowledge of providers of residential social services, a question form was distributed randomly in the Czech Republic.

We found out, that providers of residential social services know about the existence of liability for damage and that they are insured. But in the case of significant incurred damage or in the case of more damages within one year the insurance coverage limit might not be sufficient.

However, the knowledge of legal terms of liability for damage eventually caused to their clients is limited and current way of obtaining the knowledge by individual study is insufficient.

**Key words:** responsibility, legal duty, liability insurance, injury, property damage, damage to health, social services



## Obsah

Úvod .....	7
<b>I. Vymezení základních pojmů a právní úprava odpovědnosti za škodu .....</b>	<b>9</b>
1. Vymezení základních pojmů.....	9
1.1 Koncipování právní odpovědnosti .....	10
1.2 Třídění právní odpovědnosti .....	10
1.3 Základní předpoklady vzniku právní odpovědnosti .....	10
1.4 Škoda .....	12
1.5 Předcházení hrozícím škodám (obecná prevenční povinnost) .....	12
1.6 Právní úkon .....	12
1.7 Zproštění odpovědnosti .....	13
1.8 Další deliberační důvody (nutná obrana a krajní nouze).....	15
2. Odpovědnost za škodu podle vybraných právních ustanovení českého právního řádu .....	18
2.1 Odpovědnost podle občanskoprávních předpisů.....	18
2.1.1 Obecná odpovědnost.....	19
2.1.2 Objektivní odpovědnost.....	20
2.1.3 Odpovědnost za neoprávněný zásah do osobnostních práv .....	20
2.2 Odpovědnost podle pracovněprávních předpisů .....	23
2.3 Trestněprávní odpovědnost .....	24
2.3.1 Úmyslné ublížení na zdraví.....	27
2.3.2 Ublížení na zdraví z nedbalosti.....	28
2.3.3 Omezování osobní svobody .....	28
2.3.4 Krádež.....	29
2.4 Přestupek.....	30
3. Povinně smluvní pojištění odpovědnosti.....	30
<b>II. Vybrané aspekty problematiky odpovědnosti za škodu v sociální sféře ..</b>	<b>32</b>
1. Uzavírání pojistné smlouvy .....	32
2. Problémy komunikace.....	33
3. Omezující prostředky .....	34
4. Újma na zdraví klienta .....	35
5. Újma na majetku .....	36
6. Újma na osobnostních právech.....	36
<b>III. Analýza dotazníků.....</b>	<b>37</b>
1. Struktura respondentů podle krajů a druhu poskytovaných soc. služeb .....	37
2. Odpovědi na otázky dotazníku .....	40
3. Shrnutí poznatků z dotazníkového šetření.....	56
<b>IV. Závěry a doporučení.....</b>	<b>58</b>
<b>Seznam tabulek a grafů v textu .....</b>	<b>60</b>
<b>Literatura .....</b>	<b>61</b>
<b>Příloha: Dotazník pro zařízení sociálních služeb poskytující pobytové služby</b>	



## Úvod

Současná demografická situace (pokračující stárnutí obyvatelstva) bezesporu vyvolá i změny ve struktuře klientů v ústavech sociálních služeb. Nejenže poroste jejich průměrný věk, ale změna skladby klientů se bude zákonitě posouvat k převaze těch, kteří z důvodu svého zdravotního stavu budou pobírat příspěvek na péči. Důvody jsou jak na straně klientů (s přibývajícím věkem dochází ke zhoršování jejich zdravotního stavu a ztrátě soběstačnosti), tak na straně finančního hospodaření zařízení (běžný starobní důchod klienta již dnes nestačí na krytí potřebných nákladů a příspěvek na péči se tak stává stále významnějším pro udržení jeho finanční rovnováhy). Rezidenční zařízení sociálních služeb budou tak nejspíše pečovat o klienty se závažnějším zdravotním stavem, s nižší soběstačností, s menší schopností sebeobsluhy a skladba klientů se z hlediska náročnosti na péči postupně stane srovnatelnou se zdravotně sociální péčí poskytovanou ve zdravotnických zařízeních, především v léčebnách dlouhodobě nemocných.

Klienti pobytových zařízení sociální péče i jejich rodinní příslušníci (eventuálně opatrovníci) jsou si stále více vědomi svých práv. Tato práva - ať již skutečná či domnělá - jsou ochotni prosazovat všemi prostředky - třeba i soudní cestou. V případě, kdy by došlo při poskytování sociálně zdravotních služeb k újmě na majetku, zdraví či dokonce k úmrtí klienta, znamenalo by to jak pro zařízení poskytující sociální služby, tak pro jeho zaměstnance řadu velmi nepříjemných důsledků zejména v občansko-právní, pracovněprávní či dokonce trestněprávní rovině. Na skutečnost, že případné finanční odškodnění za klienta za utrpěnou újmu by pro zařízení sociálních služeb mohlo znamenat vážné existenční potíže (popřípadě i jeho zánik) a někdy by klient z objektivních důvodů nemohl získat finanční kompenzaci za utrpěnou újmu, pamatuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (v platném znění), který v § 80 ukládá poskytovateli sociálních služeb uzavřít pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb.

Po více než roce platnosti tohoto zákona je dosud krátká doba na hodnocení jeho efektivnosti. Nicméně v praxi vzniká potřeba vytypovat okruhy problémů spojených s jeho aplikací. Jedním z nich je případ odpovědnosti za škodu vzniklou v souvislosti s poskytováním sociálních služeb, který je předmětem této studie.

### Cíl studie

Cílem studie by měl být návrh nástrojů na účinnou ochranu zařízení poskytujících sociálně zdravotní služby (a jejich zaměstnanců) před právními důsledky v případě tzv. „malpractice“ - tedy újmy klienta způsobené špatným postupem. Analýza dosavadních zkušeností při poskytování sociálních služeb by mohla sloužit nejen poskytovatelům pobytových sociálně zdravotních služeb, ale i jejich příjemcům.

### Použitá metodika

Byla provedena analýza stávajících právních předpisů včetně vybraných judikátů Nejvyššího soudu ČR, a to jak v obecné rovině, tak srovnáním jejich konkrétní aplikace v oblasti zdravotnictví, kde již existují určité zkušenosti. Pro zmapování současné praxe bylo provedeno dotazníkové šetření u poskytovatelů pobytových sociálních služeb. Pobytovými (dále též rezidenčními) službami se podle § 33 zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách rozumí „služby spojené s ubytováním v zařízeních sociálních

služeb". Z výčtu zařízení uvedeného v § 34 se průzkum zaměřil na domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem. Připomínky a názory jednotlivých poskytovatelů byly pak zapracovány do závěrů a doporučení.



# I. Vymezení základních pojmů a právní úprava odpovědnosti za škodu

## 1. Vymezení základních pojmů

Právní odpovědnost se řadí k nejstarším právním institutům, kterými společnost reaguje na protiprávní chování subjektů. Jejím výsledkem by mělo být odstranění důsledků, které takovéto jednání s sebou přináší.

Právní teorie při vymezení pojmu právní odpovědnosti není jednotná. Za klasické tvůrce definice pojmu právní odpovědnosti v českém právu lze považovat významné teoretiky občanského práva, a to V. Knappa a Š. Lubyho.

V. Knapp považuje odpovědnost za hrozbu sankcí, tedy, že povinný odpovídá za splnění povinnosti, nikoliv však ex post za to, že povinnost nesplnil.<sup>1</sup>

Naproti tomu Š. Luby nepovažuje odpovědnost za pouhou hrozbu sankcí, nýbrž za sankci následující po porušení práva. Uvádí, že v opačném případě by odpovědnost „ztratila všechnu represivní, reparační i satisfakční povahu a funkci a zůstala by jí pouze povaha a funkce prevence.“<sup>2</sup>

Z hlediska teorie práva je třeba ještě uvést koncepci M. Kalenské, která je do jisté míry kompromisem mezi výše dvěma uvedenými koncepcemi. Podle M. Kalenské se odpovědnost jako právní kategorie skládá ze dvou fází. „První fáze nastává během primární povinnosti, kdy působí preventivně ochranně potencionální sankce za její porušení. Druhá fáze nastupuje při nesplnění primární povinnosti a projeví se zpravidla vznikem sankční povinnosti a vznikem sankčního vztahu.“<sup>3</sup>

Z právních teoretiků mladší generace je třeba uvést definici A. Brejchy, který právní odpovědnost nepovažuje pouze za právní institut, ale i za právní vztah. Na základě takového vymezení právní odpovědnost definuje jako „právní vztah, jehož obsahem je existence zvláštních povinností, které jsou subjektu uloženy vedle nebo namísto povinností stanovených původním právním vztahem, jehož fungování bylo protiprávním jednáním odpovědného subjektu narušeno. Tento nově vzniklý právní vztah, který má svůj původ právě v jednání zakládajícím právní odpovědnost, se často nazývá také odpovědnostním právním vztahem a povinnost, která je součástí jeho obsahu, odpovědnostní povinností.“<sup>4</sup>

Odpovědnost bývá zpravidla podmíněna primárním právním vztahem. Podle povahy věci někdy existuje s ním (příkladem může být naturální restituce, tj. dospět k původnímu stavu před vznikem právní odpovědnosti), v jiných případech jej i přetrvává (příkladem může být relutární restituce, tedy náhrada způsobené újmy v penězích).

---

<sup>1</sup> Knapp, V.: Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956, s. 66 a násl.

<sup>2</sup> Luby, Š.: Prevencia a zodpovednosť v občanskom práve I. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1958, s. 33 a násl.

<sup>3</sup> Bělina, M. a kol.: Pracovní právo, C.H. Beck 2001, s. 310

<sup>4</sup> Brejcha, A.: Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Codex Bohemiae 2000 s. 25 - 26

Právní odpovědnost lze dělit podle jednotlivých právních odvětví. To však neznamená, že konkrétní vzniklý odpovědnostní vztah bude předmětem pouze jednoho právního odvětví. Naopak odpovědnost může mít interdisciplinární charakter. V praxi může dojít k několika druhům právní odpovědnosti, které se mohou překrývat. (např. vznik pracovněprávní odpovědnosti může mít za následek i vznik občanskoprávní odpovědnosti a trestněprávní odpovědnosti).

### 1.1 Koncipování právní odpovědnosti

Právní předpisy koncipují právní odpovědnost 2 způsoby:

- a) *subjektivní odpovědnost,*
- b) *objektivní odpovědnost.*

O subjektivní odpovědnost se jedná v případě zavinění odpovědného subjektu.

V případě objektivní odpovědnosti vzniká odpovědnostní vztah bez ohledu na zavinění odpovědného subjektu.

### 1.2 Třídění právní odpovědnosti

Obecně lze právní odpovědnost třídit jako *hmotnou a jinou než hmotnou*. Klasickým případem hmotné odpovědnosti je odpovědnost za škodu. Jinou než hmotnou odpovědnost pak lze klasifikovat podle jednotlivých právních odvětví (např. okamžité zrušení pracovního poměru).

Za klasické členění odpovědnosti lze považovat i občanskoprávní rozlišování odpovědnosti, které odpovědnost rozlišuje na *závazkovou* (vyplývající ze smluvního vztahu) a *mimozávazkovou* (deliktní).

### 1.3 Základní předpoklady vzniku právní odpovědnosti

Pro vznik právní odpovědnosti jsou nezbytné následující právní předpoklady:

- a) *protiprávní úkon,*
- b) *vznik újmy (následek protiprávního jednání),*
- c) *příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem újmy,*

v případě subjektivní odpovědnosti patří mezi základní předpoklady vzniku odpovědnosti ještě

- d) *zavinění.*

ad a) **Protiprávní úkon**

Jedná se o jednání, které spočívá buď v konání nebo opomenutí. Takovéto konání či opomenutí je však v rozporu s právním předpisem (event. s obsahem právního úkonu).

ad b) **Vznik újmy**

Újma dle práva soukromého vzniká následkem protiprávního jednání. Podle práva veřejného se jedná o porušení právem chráněného zájmu s přímým dopadem na poškozený subjekt.

ad c) **Příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi protiprávním jednáním a vznikem újmy**

Následek má přímý původ v protiprávním jednání. Pokud by tato podmínka nebyla splněna, nemohl by odpovědnostní právní vztah vzniknout.<sup>5</sup>

ad d) **Zavinění**

Zavinění může být buď formou úmyslu (*dolus*) nebo nedbalosti (*culpa*).

O úmyslné zavinění jde v případě, že:

- odpovědný subjekt svým jednáním chtěl porušit nebo ohrozit právem chráněný zájem - tzv. úmysl přímý *dolus directus*. Nezáleží přitom na tom, do jaké míry si byl jist nebo doufal, že se mu to podaří.
- odpovědný subjekt věděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit právem chráněný zájem a pro případ, že tak učiní, byl s tím srozuměn - tzv. úmysl nepřímý *dolus eventualis*. Subjektu bylo lhostejné, jestli tím někomu uškodí, a proto takovou újmu vědomě riskoval. Rozhodující je vědomí rizika - jakmile nejde o riziko, ale o jistotu, jde již o úmysl přímý, i kdyby nebyl hlavním cílem.

O zavinění z nedbalosti jde v případě, že:

- odpovědný subjekt věděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit právem chráněný zájem, avšak bez přiměřených důvodů spoléhal, že se tak nestane - tzv. vědomá nedbalost. Pachatel nechce újmu způsobit, ale vědomě ji riskuje. Jde o vědomou neopatrnost.
- odpovědný subjekt nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit právem chráněný zájem, ačkoliv vzhledem k okolnostem, svým znalostem a osobním poměrům vědět měl a mohl - tzv. nedbalost nevědomá. Na rozdíl od vědomé nedbalosti, v tomto případě se odpovědný subjekt domníval, že svým jednáním chráněný zájem neohrozí (při vědomé nedbalosti jen *doufal*, že ho neohrozí).

Od subjektivně nezaviněného činu se tzv. nevědomá nedbalost liší tím, že odpovědný subjekt neměl znalosti, které od člověka v jeho pozici jsou očekávány a které měl možnost získat. Problémem však může být skutečnost, že nemusí být

---

<sup>5</sup> Brejcha, A.: Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Codex Bohemia 2000, s. 28

vždy objektivně dané, co vědět měl a mohl. Jednoznačně lze posuzovat například znalost právních, provozních nebo bezpečnostních předpisů nebo nesporných odborných poznatků předepsaných k výkonu určité činnosti. Jakmile však jde o věc teorie, osobního názoru nebo přesvědčení, může obecná představa o tom, co by každý „měl vědět“, kolidovat se základními lidskými svobodami myšlení a svědomí.

### 1.4 Škoda

Podle teorie práva se vzniklá újma odčिňuje uvedením v předešlý stav - *restitutio in integrum*. Není-li to možné, přistupuje se k vyčíslení újmy v penězích. Hovoří se tak o škodě. Škodu lze dělit na:

- skutečnou škodu - tedy toho, o co se zmenšila hodnota věci či jiného majetku
- jinou škodu - zde jde jak o majetkovou, tak nemajetkovou újmu.

### 1.5 Předcházení hrozícím škodám (obecná prevenční povinnost)

Obecná prevenční povinnost je upravena v §§ 415-417 obč. zák. Podle těchto právních ustanovení je každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí. Ten, komu škoda hrozí, je povinen k jejímu odvrácení zakročit způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení. V případě, že by šlo o vážné ohrožení, má ohrožený právo se domáhat, aby soud uložil provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody

### 1.6 Právní úkon

Právní úkon lze definovat jako kvalifikovaný projev vůle, který směřuje ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností, a jsou s ním spojeny takové právní následky, které s ním právní předpisy spojují.

Aby právní úkon byl platný, je třeba, aby splňoval následující náležitosti:

#### 1) Koná jej osoba, která má způsobilost k právním úkonům

##### Způsobilost k právním úkonům

Způsobilost k právním úkonům je schopnost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Podle českého právního řádu vzniká způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu zletilostí, tj. dovršením 18. roku (před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství nezletilcem starším než 16 let). Výjimku tvoří způsobilost k pracovněprávním úkonům, kterou nabývá subjekt dosažením 15. roku věku. V ostatních případech nezletilé osoby mají způsobilost pouze k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené mravní a rozumové vyspělosti odpovídající jejich věku.

K omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům může dojít výhradně v soudním řízení na základě zákonem stanovených důvodů (duševní porucha, která není přechodná, nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů).

## **2) Právní úkon musí být učiněn**

### **a) svobodně**

Tedy na základě svobodné vůle; Právní úkon, který by byl vynucen násilím, by byl neplatný.

### **b) vážně**

Tedy nikoliv „v žertu“.

### **c) určitě**

Vůle subjektu a jeho projev musí být v souladu.

### **d) srozumitelně**

Tak, aby z projevu vůle subjektu bylo možno rozpoznat jeho vůli učinit právní úkon.

### **e) předepsanou formou** (je-li stanovena)

Je-li stanovena písemná forma právního úkonu, může mít (dle příslušných právních ustanovení) nedostatek písemné formy za následek neplatnost právního úkonu ex tunc.

## **3) Pro platnost právního úkonu je dále nezbytné, aby nebyl v rozporu se žádným právním předpisem a ani aby jej neobcházel.**

**Všechny výše uvedené náležitosti právního úkonu znamenají, že v případě, že některý z nich chybí, je právní úkon neplatný.**

## **1.7 Zproštění odpovědnosti**

Odpovědnosti nenastane z několika právními předpisy stanovených důvodů. Jedním z nich je skutečnost, že osoba jednala v duševní poruše, ať již trvalé či přechodné a z tohoto kvalifikovaného důvodu není za své jednání odpovědná.

Ve smyslu výše uvedeného upravuje § 422 občanského zákoníku odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání. Podle

tohoto právního ustanovení nezletilý (tj. osoba mladší 18 let) nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky (tedy má-li takováto osoba rozpoznávací a určovací schopnost). Společně a nerozdílně s ním odpovídá ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. U osob stížených duševní poruchou je irrelevantní, zda se jedná o osoby zbavené soudem způsobilosti k právním úkonům zcela nebo jejichž způsobilost byla omezena, a rovněž tak není rozhodné, zda jde o poruchu trvalého či přechodného rázu.

Za osoby povinné vykonávat dohled vedle opatrovníků a pěstounů je třeba považovat i další subjekty, zejména školské zařízení, zdravotnické zařízení a v neposlední řadě i ústav, do jehož péče byl nezletilý svěřen. V případě osob zbavených způsobilosti k právním úkonům nebo u nichž byla způsobilost k právním úkonům omezena, se za osoby povinné vykonávat dohled považují vedle opatrovníka i další subjekty jako například vedle zdravotnického zařízení i zařízení z rezortu MPSV.

Občanský zákoník v odstavci 2 výše uvedeného právního ustanovení upravuje i deliberační důvod, neboť ten, kdo je povinen vykonávat dohled, zproští se odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal. Za náležitý dohled nelze vždy považovat stálý, nepřetržitý a bezprostřední dohled. Způsob a intenzita dohledu závisí na mnoha faktorech. Brát v úvahu je třeba věk nezletilého, chování a povahové vlastnosti, v případě osob stížených duševní chorobou povahu a rozsah onemocnění.

Pro úplnost je třeba poznamenat, že vykonává-li dohled organizace, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovněprávních předpisů není tím dotčena (viz níže).

Rovněž tak trestní zákoník v § 12 uvádí, že ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

Deliberačním důvodem rovněž nejsou případy, kdy subjekt způsobil škodu pod vlivem návykové látky. Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.

Právní ustanovení § 423 občanského zákoníku výslovně uvádí, že ten, kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou. Jedná se o případ odpovědnosti za škodu, která byla spáchána ve stavu rozumové a volní nezpůsobilosti. Zavinění se vztahuje k požití působící návykové látky až do stavu neschopnosti ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Společně a nerozdílně s ním odpovídají ti, kteří jej do tohoto stavu úmyslně přivedli. Odpovědnost takovýchto osob může být jak spolu se škůdcem (solidární), tak i výlučná. Škodu si nese sám i ten, kdo vyvolá uvedený stav u škůdce, a ten mu pak škodu způsobí.<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> Jehlička, O., Švestka, J. a kol: Občanský zákoník, komentář k § 423, C.H. Beck 1997, s.305 - 306

## 1.8 Další deliberační důvody (nutná obrana a krajní nouze)

§ 418 obč. zák. upravuje vyvinění se odpovědnosti za škodu v případech, že pokud osoba způsobila škodu, když odvracela přímo hrozící nebezpečí, které sama nevyvolala, není za ni odpovědna, ledaže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo jestliže je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Rovněž neodpovídá za škodu ten, kdo ji způsobil v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícimu útoku. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.

Právní institut nutné obrany a krajní nouze je upraven v §13 a § 14 trest. zák.

### Nutná obrana (§ 13 trest. zák.)

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvající útok na zájem chráněný tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o nutnou obranu, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

„Stav nutné obrany je důvodem vylučujícím nebezpečnost činu pro společnost, a tím i jeho protiprávnost, a to od samého počátku. Čin provedený v nutné obraně není tedy činem trestným a nemůže být postižen trestem ani jinou sankcí. Podstatou nutné obrany je odvrácení útoku na zájmy chráněné trestním zákonem činem, který by jinak byl trestným činem namířeným proti útočníkovi. Ten, kdo odvrací nebezpečný útok, chrání tytéž zájmy jako trestní zákon sám, jedná tedy ve shodě s ním. Jeho čin nahrazuje vlastně zásah veřejných orgánů, je tedy uplatněním práva proti bezpráví. Takové jednání nejen že není společensky nebezpečné, ale dokonce společensky prospěšné.

K nutné obraně je oprávněn kdokoli, i když útok nesměřuje proti němu samotnému. Vyplývá to nejen z volné dikce § 13 trest. zák., ale i z obecného mravního postulátu solidarity mezi občany. Obrana musí směřovat vždy proti útočníkovi, tím se podstatně liší od krajní nouze. Zpravidla jej postihuje na tělesné integritě, ale může ho postihnout i na majetku. Pokud je útok prováděn více osobami, je nutná obrana přípustná proti kterémukoliv z útočníků. Jsou-li obranou zasaženy zájmy třetích osob, které nejsou útočníky, musí být ve vztahu k nim splněny podmínky krajní nouze.

U nutné obrany se neuplatňuje podmínka tzv. subsidiarity. Znamená to, že obránce může okamžitě jednat proti útočníkovi, aniž by byl povinen předtím zkoumat, zda lze útok odvrátit jinak než nutnou obranou. Stejně tak neexistuje povinnost jednat v nutné obraně, obránce se může svobodně rozhodnout, zda tohoto svého práva využije či nikoliv, s výjimkou povinnosti obsažené v § 167 trest. zák.

Pro uplatnění práva nutné obrany je třeba splnění předem stanovených podmínek, vážících se jednak na vytvoření stavu nutné obrany, jednak na jednání obránce.

Podmínkami vzniku práva na nutnou obranu jsou podle § 13 trest. zák.:

- Útok na zájmy chráněné trestním zákonem. Útok je jednání člověka, a to ve formě konání i opomenutí. Zpravidla má znaky trestného činu, ale nemusí tomu tak být. Útok ze strany dítěte nebo osoby duševně choré se pokládá za nebezpečí vyvolá-

vající krajní nouzi, přičemž podmínka proporcionality u krajní nouze byla zmírněna v tom smyslu, že bylo možno odvracet beztretně i hrozící škodu způsobením škody stejné závažnosti jako ta, která hrozila. Z hlediska aplikace trestního zákona jde o přípustnou analogii zužující podmínky trestnosti (spojením podmínek nutné obrany a krajní nouze). Podle nověji publikovaných názorů je nutná obrana přípustná za splnění všech zákonných podmínek na ni kladených i proti útoku dítěte, osoby nepřičetné nebo jednající ve skutkovém omylu (Šámal - Rizman, Komentář k trestnímu zákonu 1996, str. 97). Podle našeho názoru nejlépe zohledňuje objektivní stav nebezpečí i subjektivní stav útočníka úprava kompromisní, vycházející z krajní nouze a její podmínky subsidiarity, za rozšíření podmínky proporcionality ve smyslu nutné obrany tak, že obrana proti takovým útokům nesmí být zcela zjevně nepřiměřená povaze útoku.

- Totéž by pak mohlo platit i pro odvracení útoku způsobeného někým jen z nedbalosti. Ani útok zvířete sám o sobě neodůvodňuje nutnou obranu, nýbrž je nebezpečím ve smyslu krajní nouze (útok zvířete, které nikomu nepatří nebo jehož útok vlastník nezavinil). Pokud ovšem bylo zvíře poštváno osobou, je zbraní v rukou útočníka a nutná obrana je přípustná. Nutná obrana se nepřipouští proti jednáním dovoleným, která nejsou společensky nebezpečná. Nelze tedy užít nutnou obranu proti jednání v nutné obraně nebo krajní nouzi. Totéž platí i ve vztahu k okolnostem vylučujícím protiprávnost v zákoně výslovně neuvedeným. Nutná obrana není přípustná proti jednání veřejných činitelů (tedy proti výkonu práva či povinnosti). Jednání veřejného činitele však musí být materiálně i formálně nezávadné. Pokud by úkon vůbec nenáležel do věcné pravomoci veřejného činitele nebo by tvořil skutkovou podstatu trestného činu, nutná obrana by zřejmě možná byla.
- Útok, který obránce zavinil (včetně tzv. vyprovokovaného útoku) zůstává útokem, a proto nevylučuje nutnou obranu. Je-li ovšem vyvolání "útoku" jiného součástí plánovaného útoku vlastního (provokace), o nutnou obranu nejde. Rozdíl mezi nutnou obranou a rvačkou spočívá v tom, že při rvačce nelze rozlišit obránce a útočníka, osoby navzájem střídají obranu a útok. O stav nutné obrany jde, lze-li rozlišit mezi účastníky dvě strany - obránce, kteří se brání útočníkům, přičemž zásadně rozhoduje iniciativa na počátku střetnutí, nikoliv jeho další průběh.
- Přímý hrozící nebo trvajícím útok. Útok přímo hrozí, je-li zřejmé a očividné, že v nejbližší době musí nevyhnutelně začít porušování zájmů a že za hrozbou bude bezprostředně následovat útok (např. napřažení zbraně). Hranice mezi hrozícím a přímým hrozícím útokem zpravidla sleduje hranici mezi přípravou a pokusem trestného činu.
- Nutnou obranu lze realizovat až do faktického dokončení trestného činu, kdy již přestalo hrozit nebezpečí pro chráněné zájmy, tedy nebezpečí již pominulo nebo zájem byl již porušen a nehrozí již další škoda. Následné jednání by již bylo pouhou mstou.
- Realita útoku. Útok musí být vážně míněn, musí existovat v realitě a ne pouze ve fantazii obránce. Jestliže reálný vážně míněný útok chybí, obránce se však domnívá, že útok je dán, jde o tzv. domnělou (putativní) nutnou obranu. Ta se právně hodnotí jako skutkový omyl o podmínkách vyloučení trestnosti, obránce by tedy mohl být postižen maximálně za trestný čin spáchaný z nevědomé nedbalosti, přičemž sám fakt, že nesprávně zhodnotil danou situaci, by podle okolností mohl být považován za nedbalost. Proti putativní nutné obraně je nutná obrana přípustná.



Základní podmínkou jednání obránce je tzv. proporcionalita, tj. určitý přípustný poměr mezi útokem a jednáním ...předsevzatým... na jeho odvrácení. Novela trestního zákona č. 290/1993 Sb. s účinností od 1.1.1994 nahradila v § 13 trest. zák. v zájmu rozšíření mezí nutné obrany slovo "zřejmě" slovy "zcela zjevně" a slova "povaze a nebezpečnosti útoku" slovy "způsobu útoku". Požadavek rozšíření mezí nutné obrany v tomto případě znamená zúžení výčtu okolností, na něž obránce musí brát zřetel a které musí srovnávat. Při výkladu pojmu "způsob útoku" je patrně třeba redukovat tyto významné okolnosti na intenzitu obrany a útoku, způsob provedení útoku, osobu útočnicka a obránce a úmysly, které se během útoku a obrany projeví, použité prostředky, počet obránců a útočníků, jejich fyzická kondice, dovednosti a další okolnosti, za nichž byl útok spáchán. Přiměřenost obrany je třeba posoudit se zřetelem na všechny okolnosti případu, jako jsou intenzita obrany a útoku, následky hrozící z útoku a způsobené obranou s přihlédnutím k závažnosti zájmu společnosti na aktivní obraně obránce vůči trestným činům. Přiměřenost způsobu obrany a útoku je tedy komplexní veličina zahrnující řadu komponentů, z nichž nedostatek jednoho lze nahradit existencí či zvýšenou intenzitou ostatních. Není tedy možno usoudit na nepřiměřenou obranu pouze z toho, že obránce užil střelné zbraně proti neozbrojenému útočnickovi, nýbrž v úvahu je třeba vzít také případný větší počet útočníků, jejich zvláštní dovednosti (karate), slabou fyzickou kondici obránce apod. Obrana musí být způsobilá odvrátit útok, a proto intenzita obrany musí být silnější než intenzita útoku. Obrana však nemá být zcela zjevně přehnaně silnější, než je zapotřebí k odvrácení útoku. Nelze však na obránci požadovat, aby dal přednost slabšímu, ale nejistému prostředku.

Nutná obrana je vyloučena jen tehdy byla-li zcela zjevně nepřiměřená. Nepoměr obrany a útoku by tedy musel být zcela zjevný, naprosto očividný, mimořádně hrubý ze subjektivního i objektivního hlediska, jinak by byla podmínka proporcionality dodržena.

O vybočení z mezí nutné obrany (exces) jde tehdy, jestliže nebyly splněny všechny podmínky nutné obrany. Teorie a praxe rozlišují exces intenzivní - co do míry obranného zákroku, kdy obrana byla zcela zřejmě nepřiměřená způsobu útoku, a exces extenzivní - co do doby obranného zákroku. Takové excesy je třeba posoudit podle obecných zásad, zejména též z hlediska subjektivních znaků skutkové podstaty. Pachateli se přičte obecná polehčující okolnost podle § 33 písm. f) trest. zák.<sup>7</sup>

### **Krajní nouze (§ 14 trest. zák.)**

Čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému tímto zákonem, není trestným činem. Nejde o krajní nouzi, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

Při posuzování krajní nouze není na rozdíl od nutné obrany rozhodující přiměřenost či nepřiměřenost způsobu odvrácení hrozícího nebezpečí. Rozhodující pro hodnocení vybočení z mezí krajní nouze je, zda bylo toto nebezpečí možno odvrátit jinak nebo zda způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil. Při hodnocení, zda nebezpečí bylo možno odvrátit jinak, je třeba brát v úvahu jen ty možnosti obviněného, kterými lze nebezpečí odvrátit včas, tj. ještě před porušením zájmu chráněného trestním zákonem, kterému nebezpečí hrozilo.<sup>8</sup>

---

<sup>7</sup> Kuchta, J.: Trestní zákon - komentář k § 13, ASPI 1999

<sup>8</sup> Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek 26/72

Nebezpečí, které občan odvrací v krajní nouzi, může spočívat i v útoku člověka. V takovém případě může jít o krajní nouzi, a ne o nutnou obranu tehdy, pokud jednáním jinak trestným je způsobena škoda jinému než útočníkovi.<sup>9</sup>

Dalším důvodem zproštění se právní odpovědnosti jsou případy, kdy zaměstnanec písemně upozornil svého zaměstnavatele na skutečnosti, které v případě, že nedojde k jejich nápravě, by mohly vést ke vzniku škody. Zaměstnanec se může z části zprostit odpovědnosti v případě, že škodu výhradně nezavinil - tedy byla zaviněna dalšími spoluzaměstnanci, popř. část odpovědnosti nese i zaměstnavatel.

## 2. Odpovědnost za škodu podle vybraných právních ustanovení českého právního řádu

V zařízeních poskytujících sociální služby, může docházet k situacím jejichž následkem je poškození klienta. Po právní stránce dochází k odpovědnostním vztahům, a to mezi:

- zařízením a poškozeným klientem - *občanskoprávní odpovědnost*
- zařízením (zaměstnavatelem) a subjektem/ty, který škodu způsobil (zaměstnancem) - *pracovněprávní odpovědnost*
- a popř. mezi státem a fyzickou osobou (zaměstnancem, který škodu způsobil) - *trestněprávní odpovědnost*

Na základě výše uvedeného, lze odpovědnost definovat jako právní institut, který vyjadřuje vztah subjektu jako nositele určitých právních povinností k jinému subjektu, který je oprávněn plnění takovýchto povinností posuzovat, kontrolovat a vyvozovat důsledky popř. sankce v případě jejich neplnění.

### 2.1 Odpovědnost podle občanskoprávních předpisů

Při poskytování služeb v zařízeních poskytujících lůžkové sociální služby (dále jen zařízení) může dojít k situacím, kdy je klientovi způsobena škoda, za kterou nese odpovědnost zařízení, které ji poskytovalo. Tato odpovědnost je upravena občanským zákoníkem (§§ 420 a 421a). Uplatnění nároku poškozeného přímo proti zaměstnanci poskytovatele je zákonem vyloučeno.

Předpoklady odpovědnosti za škodu (obecnými podmínkami) jsou :

- a) porušení právní povinnosti (protiprávní stav),
- b) škoda jako majetková újma,
- c) příčinná souvislost mezi porušením povinností a škodou,
- d) zavinění - úmysl či nedbalost (u objektivní odpovědnosti, tj. bez ohledu na zavinění tento předpoklad chybí).

---

<sup>9</sup> Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek 9/88

### 2.1.1 Obecná odpovědnost

Dle ustanovení § 420 občanského zákoníku v platném znění každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti. Porušením právní povinnosti je vedle porušení povinností, které ukládá právní předpis, i porušení povinností, které na sebe vzala fyzická nebo právnická osoba. Vlastní škodu je třeba chápat jako újmu, která nastala ať již v majetkové sféře nebo při poskytování zdravotnických služeb i v tělesné integritě poškozeného, je objektivně vyjádřitelná a napravit ji lze buď uvedením v předešlý stav nebo poskytnutím peněžního plnění. Příčinnou souvislost je třeba spatřovat v tom, aby mezi protiprávním úkonem a vznikem škody byl vztah příčiny a následku. Pokud jde o samotné zavinění, je třeba při výkladu tohoto pojmu vycházet z § 4 trestního zákona. Škoda je způsobena úmyslně, jestliže ji škůdce chtěl způsobit (úmysl přímý) nebo jestliže věděl, že ji může způsobit, a pro případ, že škodu způsobí, byl s tím srozuměn (úmysl nepřímý). Z nedbalosti je škoda způsobena tehdy, jestliže škůdce věděl, že může svým jednáním způsobit škodu, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takovou škodu nezpůsobí (nedbalost vědomá). Jestliže však škůdce nevěděl, že svým jednáním může způsobit škodu, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl (jedná se o nedbalost nevědomou).

Jedním z předpokladů odpovědnosti zařízení je (kromě obecných podmínek), aby škoda byla způsobena zařízením v rámci plnění jeho úkolu těmi, kteří tyto úkoly plnili. Odpovědnost zařízení vychází z principu odpovědnosti za presumovanou vinu.

Vznik škody a její výši prokazuje poškozený, který uplatňuje její náhradu. Nárok na náhradu škody musí být uplatněn před uplynutím promlčecí lhůty. Podle ustanovení § 106 občanského zákoníku se právo na náhradu škody promlčí dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za škodu odpovídá. Nejpozději se právo na náhradu škody promlčí za tři roky, a jde-li o škodu způsobenou úmyslně, za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla. To neplatí, jde-li o škodu na zdraví. Pro právo na náhradu škody na zdraví platí pouze subjektivní promlčecí lhůta. Ke vzniku škod na zdraví, popř. k jejich zhoršení v příčinné souvislosti s protiprávním úkonem či zákonem kvalifikovanou škodnou událostí někdy může dojít až po uplynutí tří-, popřípadě desetileté doby od vzniku škodné události. Soudní praxe vychází z názoru, že jednotlivé složky práva na náhradu škody při škodě na zdraví (náklady léčení, ztráta na výdělku po dobu pracovní neschopnosti, po skončení pracovní neschopnosti /resp. při invaliditě/, bolestné a odškodnění za ztížené společenské uplatnění) jsou samostatné dílčí nároky, které se i samostatně promlčují.

Odpovědnost za škodu způsobenou jinými osobami ukládá občanský zákoník fyzické i právnické osobě, když byla způsobena při jejich činnosti dalšími osobami, které jsou vůči nim v právním vztahu (např. pracovní poměr). Takovéto osoby za způsobenou škodu zpravidla samy neodpovídají. Primárně za škodu vůči poškozenému odpovídá provozovatel (zaměstnavatel), nicméně pracovní právní odpovědnost „škůdce“ není tím dotčena. V případě, že by však konání osoby, která způsobila škodu nelze považovat za činnost právnické osoby, k níž byla konající osoba použita či takováto osoba překročila rámec své pracovní činnosti (např. pomocnice by neodborně ošetřovala klientovi bércový vřed, do rány by se dostala infekce ten by utrpěl újmu na zdraví), jednalo by se o exces a takováto osoba by mohla nést sama přímou odpovědnost vůči poškozenému.

Při odpovědnosti za škodu klientovi by rovněž mohla být naplněna skutková podstata § 420a obč. zák. Podle tohoto právního ustanovení totiž každý odpovídá za škodu, kterou způsobil jinému provozní činností. Provozní činnost je v § 420a odst. 2

písm. a) obč. zák. definována tak, že škoda je způsobena provozní činností, je-li způsobena činností, která má provozní povahu, nebo věcí použitou při této činnosti. Pojem „provozní činnost“ je třeba chápat jako činnost, která souvisí s předmětem činnosti, jež fyzická nebo právnická osoba koná. Vlastní předmět činnosti je vymezen ve zřizovací listině (popř. v oprávnění k podnikatelské činnosti nebo v živnostenském oprávnění).

### 2.1.2 Objektivní odpovědnost

Občanský zákoník v § 421a pamatuje též na případy, kdy zařízení odpovídá za škodu bez ohledu na zavinění (tzv. objektivní odpovědnost). Podle tohoto právního ustanovení „Každý odpovídá i za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo při plnění závazku použito. Této odpovědnosti se nemůže zprostit. Odpovědnost se vztahuje i na poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb.“

Nevyžaduje se zde protiprávnost úkonu osoby poskytující službu ani jeho zavinění. Pro vznik odpovědnosti za škodu dle § 421a obč. zák. se nemusí jednat jen o vadu použité věci ve smyslu jejího srovnání se stejnou věcí bezvadnou, ale postačí prostá vlastnost této (bezvadné) věci či její chybějící vlastnost nebo konstrukční nedostatek, který v jiných případech použití věci nezpůsobil škodu. Jde tedy v podstatě o odpovědnost za individuální funkčnost použité věci a její bezvadnost a vhodnost k prováděnému úkonu.<sup>10</sup> Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze věci, je dána i tehdy, jestliže v souvislosti s podáním léčiva nebo v souvislosti s použitím přístrojů nebo nástrojů došlo ke vzniku škody vyvoláním vedlejších účinků, o kterých není známo, že k nim může dojít (viz např. R 9/77).

Zákonnými předpoklady této odpovědnosti jsou především okolnosti, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, které bylo při poskytování služeb použito, a dále škoda a příčinná souvislost mezi škodou a uvedenými okolnostmi. Okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje (či jiné věci) jsou, např. okolnosti, které vyplynou z vadnosti přístroje, nástroje, léku apod. Není rozhodující, zda jde o vadnost vyskytující se ojediněle, pravidelně či opakovaně.

Právní úprava neumožňuje v takovýchto případech zbavení se odpovědnosti za škodu.

Došlo-li k poškození na zdraví, odpovídá poškozenému zařízení. Ovšem pokud došlo k poškození na zdraví v důsledku určitých vlastností klienta (např. alergická reakce), pak objektivní odpovědnost zpravidla nepřipadá v úvahu a je třeba každý jednotlivý případ přezkoumat, zda zařízení učinilo vše, aby takové vlastnosti klienta zjistilo.

### 2.1.3 Odpovědnost za neoprávněný zásah do osobnostních práv

Ve vztahu zařízení- klient může dojít k situacím, kdy ačkoli nevznikne klientovi škoda na zdraví či majetku, jsou zkrácena jeho práva nebo dotčena jeho osobnost. V takovýchto případech nelze vyloučit, že klient se bude domáhat ochrany osobnosti ve smyslu ust. § 13 odst. 1, 2 obč. zák. Domáhat se ochrany osobnosti ve smyslu § 13

---

<sup>10</sup> Palkovský, A.: Občanskoprávní odpovědnost při poskytování zdravotní péče, Právní rádce č.3, 1996 s. 8

obč. zák. lze i v návaznosti na porušení povinnosti mlčenlivosti zaměstnance upravené § 100 zákona o sociálních službách. Podle tohoto právního ustanovení zaměstnanci obcí a krajů, zaměstnanci státu a **zaměstnanci poskytovatelů sociálních služeb jsou povinni zachovávat mlčenlivost o údajích týkajících se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby** nebo příspěvek, které se při své činnosti dozvědí, není-li dále stanoveno jinak. Tato povinnost trvá i po skončení pracovního vztahu. Povinnosti zachovávat mlčenlivost mohou být výše uvedené osoby zproštěny pouze tím, v jehož zájmu tuto povinnost mají, a to písemně s uvedením rozsahu a účelu (povinnost mlčenlivosti stanovená v odstavci 1 platí obdobně pro fyzické osoby, které jsou poskytovateli sociálních služeb nebo se jako přizvaní odborníci účastní inspekce).

Údaje týkající se osob, kterým jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvek, které se výše uvedené subjekty při své činnosti dozvědí, sdělují jiným subjektům, jen tehdy, stanoví-li tak zákon o sociálních službách nebo zvláštní zákon (např. § 128 občanského soudního řádu, § 8 trestního řádu.); jinak mohou tyto údaje sdělit jiným subjektům jen s písemným souhlasem osoby, které jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvek.

Toto ustanovení totiž nutno pokládat za speciální úpravu jednoho z aspektů ochrany osobnosti v sociálních službách.

Právním institutem ochrany osobnostních práv se zabývá celá řada odborné právní literatury. Jako příklad lze uvést Karla Knapa, který se kromě občanskoprávní stránky této problematiky zabývá rovněž i procesně právní stránkou ochrany práv osobnosti.<sup>11</sup>

Podle výše uvedeného odborného článku v právní praxi má pro občanskoprávní ochranu fyzických osob největší význam zvláštní soudní (petitorní) ochrana podle § 13 obč. zák. Toto právní ustanovení zakotvuje trojici prostředků občanskoprávní ochrany pro případ neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby. Jsou to:

- a) *upuštění od neoprávněných zásahů (tzv. prostředek - žaloba zdržovací-negatorní),*
- b) *odstranění nepříznivých následků neoprávněných zásahů, resp. protiprávního - závadného stavu (tzv. prostředek - žaloba odstraňovací),*
- c) *poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (tzv. prostředek - žaloba satisfakční).*

Ad a) Nezbytnou podmínkou pro úspěšné domáhání se upuštění (zdržení se) od neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby podle § 13 obč. zák. je, aby neoprávněný zásah (který musí mít vždy konkrétní podobu) trval, popř. aby existovalo bezprostřední nebezpečí (hrozba) jeho uskutečnění či opakování v budoucnu.

Ad b) U odstranění nepříznivého následku neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby, kde občanskoprávní prostředek směřuje již ke konkrétnímu pozitivnímu jednání původce neoprávněného zásahu, tj. k tomu, aby původce neoprávněného zásahu něco konkrétně vykonal a tak obnovil stav, který existoval před neoprávněným zásahem, je nezbytnou podmínkou, aby jednak nepříznivý následek neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby (majetková újma na osobnosti fyzické osoby) ještě trval, i když neoprávněný zásah sám již skončil (pominul), jednak aby bylo vůbec možno vzniklý nepříznivý následek odstranit.

Ad c) Třetí právní prostředek občanskoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby představuje poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakce). Tento občanskoprávní prostředek lze užít všude tam, kde nepříznivý důsledek neoprávněného zásahu, tj. nemajetková újma na osobnosti fyzické osoby, již vznikla.

---

<sup>11</sup> Knap, K.; Švestka, J.: Prostředky občanskoprávní ochrany občanů. Právo a zákonnost č. 6, 1991, s. 330

Jestliže jsou v konkrétním případě splněny stanovené zákonné podmínky pro přiznání přiměřeného zadostiučinění, soud nemá jen právo, ale také povinnost návrhu na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění vyhovět.

O přiznání přiměřeného zadostiučinění může soud rozhodovat pouze na návrh postižené fyzické osoby (nikoliv *ex offio*). V případě práva domáhat se přiměřeného zadostiučinění jde vždy o návrhové řízení. Pokud sama postižená fyzická osoba o přiznání přiměřeného zadostiučinění nepožádá, nemůže být soudem o zadostiučinění vůbec jednáno, tím méně o něm být soudem rozhodnuto.

Zadostiučinění podle ustanovení § 13 obč. zák. spočívá vždy v určitém plnění, které je postižené fyzické osobě přiznáno a které může být buď *morálním plněním* (morální zadostiučinění) nebo *peněžitým plněním* (zadostiučinění v penězích k vyvážení a zmírnění nemajetkové újmy). Pro přiznání zadostiučinění v penězích soudem je třeba, aby byly splněny podmínky uvedené v § 13 odst. 2 obč. zák. Především musí být splněna esenciální podmínka, že morální zadostiučinění se jeví v konkrétním případě nepostačujícím, a dále, že *neoprávněným zásahem došlo ke snížení důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře (zde se jedná pouze o pravidelnou podmínku)*. Zadostiučinění v penězích se užívá vždy až poté, kdy se morální zadostiučinění ukázalo - ať zcela či zčásti - nepostačujícím (plní subsidiární funkci), kdy došlo ke snížení důstojnosti fyzické osoby anebo její vážnosti ve společnosti ve značné míře. Je třeba ještě zdůraznit skutečnost, že občanský zákoník nestanoví pro vznik občanskoprávní sankce ve formě zadostiučinění v penězích vedle objektivních předpokladů žádný subjektivní předpoklad na straně původce neoprávněného zásahu, tj. *konkrétně zavinění*.

Občanské právo v § 15 obč. zák. pamatuje i na případ ochrany osobnosti po smrti fyzické osoby. V takovém případě přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Právní teorie není však jednotná, zda v rámci ochrany osobnosti zemřelé fyzické osoby (tzv. postmortální ochrany) uplatňovat s úspěchem právo na zadostiučinění v penězích i osoby uvedené v § 15 obč. zák. Zatímco není problém s právním výkladem, že v rámci posmrtné ochrany zemřelé fyzické osoby se mohou osoby uvedené v § 15 obč. zák. domáhat svým jménem úspěšně upuštění od neoprávněných zásahů, odstranění nepříznivých následků těchto zásahů, jakožto i různých forem morálního zadostiučinění, v případě zadostiučinění v penězích je situace poněkud odlišná. Výše uvedený § 15 obč. zák. totiž stanoví, že osoby v něm uvedené uplatňují ochranu osobnosti zemřelé fyzické osoby. Těmto osobám vzniká původním (originálním) způsobem zvláštní osobnostní právo a zadostiučinění v penězích již nemohou v rámci posmrtné ochrany zemřelé fyzické osoby svým jménem s úspěchem uplatňovat. Nicméně jedná se však o pouhý právní názor, v případě soudního sporu by takováto *causa* příslušela rozhodnutí soudu.

Pokud jde o výši výše zadostiučinění v penězích, občanský zákoník žádnou maximální ani minimální hranici pro její určení nestanoví. Určení výše zadostiučinění v penězích se stává předmětem volného uvážení soudu, neboť podle ustanovení § 13 odst. 3 obč. zák. výši náhrady určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo. Na základě těchto skutečností výše peněžitého zadostiučinění požadovaná samotnou postiženou fyzickou osobou v návrhu žaloby tvoří maximální hranici, kterou jí soud může přiznat. Soudu však nebrání nic v tom, aby postižené fyzické osobě přiznal za účelem přiměřeného vyvážení a zmírnění vzniklé nemajetkové újmy méně, než postižená fyzická osoba sama vyžaduje.

Z hlediska promlčení jsou subjektivní osobní práva vzniklá postižené fyzické osobě neoprávněným zásahem do její osobnosti, jsou - na rozdíl od subjektivních

majetkových práv, konkrétně od majetkových práv na náhradu škody - nepromlčitelná. V případě uplatnění práva na zadostiučinění v penězích by podle našeho názoru nastala odlišná situace od subjektivních osobnostních práv. Právo na náhradu škody v penězích je majetkovým právem a podle § 101 obč. zák. podléhá obecné 3leté promlčecí lhůtě. Tato promlčecí doba se počítá od doby, kdy toto právo mohlo být vykonáno poprvé

## 2.2 Odpovědnost podle pracovněprávních předpisů

Nezbytnou podmínkou odpovědnosti za škodu podle pracovněprávních předpisů je skutečnost, že škoda vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním v důsledku porušení povinnosti či na základě jiné právní skutečnosti. Do odpovědnosti se promítají odlišná specifika obou subjektů pracovněprávních vztahů (zaměstnavatele a zaměstnance). Odpovědnost zaměstnance je subjektivní (tedy je třeba zavinění) a náhrada škody je při způsobení škody z nedbalosti zpravidla odvozena z násobků průměrného měsíčního výdělku, v případě zaměstnavatele jde o objektivní odpovědnost (bez ohledu na zavinění) a zaměstnavatel hradí celou škodu.

Pro předcházení škodám je důležitá tzv. prevenční povinnost, kterou zákoník práce v § 248 a § 249 ukládá jak zaměstnavateli, tak zaměstnanci. Je zde jistá analogie s § 415 obč. zák., které stanoví obecnou prevenční povinnost všem účastníkům občanskoprávních vztahů: „Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí. Podle ustanovení § 248 odst. 1 zák. práce je zaměstnavatel povinen zajišťovat svým zaměstnancům takové pracovní podmínky, aby mohli řádně plnit své pracovní úkoly bez ohrožení zdraví a majetku; zjistí-li závady, je povinen učinit opatření k jejich odstranění. Zaměstnanec pak podle ustanovení § 249 zák. práce, tj. zaměstnanec je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku ani k bezdůvodnému obohacení. Hrozí-li škoda, je povinen na ni upozornit nadřízeného vedoucího zaměstnance. Je-li k odvrácení škody hrozící zaměstnavateli neodkladně třeba zákroku, je zaměstnanec povinen zakročit; nemusí tak učinit, brání-li mu v tom důležitá okolnost nebo jestliže by tím vystavil vážnému ohrožení sebe nebo ostatní zaměstnance, popřípadě osoby blízké. Zjistí-li zaměstnanec, že nemá vytvořeny potřebné pracovní podmínky, je povinen oznámit tuto skutečnost nadřízenému vedoucímu zaměstnanci.

V případě, že zařízení muselo nahradit škodu na zdraví způsobenou klientovi (může se jednat o desítky, stovky, ale i o milióny Kč), vznikla mu tím škoda. Jestliže ji způsobil jeho zaměstnanec, odpovídá za ni zařízení, a to podle pracovněprávních předpisů. V zákoníku práce je odpovědnost upravena §§ 250 a následujícími.

Nejčastěji se jedná o obecnou odpovědnost (§ 250 zákoníku práce). Podle ustanovení § 250 odst. 1 zákoníku práce zaměstnanec odpovídá zaměstnavateli za škodu, kterou mu způsobil zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Plněním pracovních úkolů je třeba chápat výkon pracovních povinností vyplývajících z pracovního poměru či jinou činnost vykonávanou na příkaz zaměstnavatele. V případě, že škoda by byla způsobena též porušením ze strany zaměstnavatele, dojde k poměrnému omezení odpovědnosti zaměstnance. Pokud jde o podmínku zaviněné porušení povinností zaměstnancem, to je třeba chápat jako porušení povinností, které pro zaměstnance vyplývají ze zákona, jiných právních předpisů, z pracovní smlouvy, popřípadě z jiných právních skutečností. Tento objektivní protiprávní úkon musí být u tohoto druhu odpovědnosti zaměstnance zaviněný (výklad

pojmu zaviněn viz výše). Je třeba však zdůraznit, že v tomto případě má zaměstnavatel důkazní břemeno, tedy je povinen zaměstnancovo zavinění prokázat.

Zaměstnanec, který odpovídá za škodu, je povinen nahradit zaměstnavateli skutečnou škodu, a to v penězích, jestliže škodu neodčiní uvedením v předešlý stav. Výše náhrady škody způsobené z nedbalosti nesmí přesáhnout u jednotlivého zaměstnance částku rovnající se 4,5násobku jeho průměrného měsíčního výdělku před porušením povinnosti, kterou byla způsobena škoda. Toto omezení však neplatí, byla-li škoda způsobena v opilosti, kterou si sám přivodil, nebo po použití jiných návykových látek. V případě, že by šlo o škodu způsobenou úmyslně, může zaměstnavatel požadovat i náhradu jiné škody. V případě, že zaměstnavateli odpovídá za škodu několik zaměstnanců, je každý z nich povinen hradit poměrnou část škody podle míry svého zavinění. Jestliže škoda byla způsobena také zaměstnavatelem, je zaměstnanec povinen hradit poměrnou část škody podle míry svého zavinění.

Dalším typem pracovněprávní odpovědnosti připadajícím v úvahu, je odpovědnost za nesplnění povinnosti k odvrácení škody (§ 251 zák. práce). Odpovědnost vzniká zaměstnanci v důsledku nesplnění tzv. prevenční povinnosti. Definice prevenční povinnosti viz výše. Podle ustanovení § 251 zák. práce na zaměstnanci, který vědomě neupozornil nadřízeného vedoucího zaměstnance na škodu hrozící zaměstnavateli nebo nezakročil proti hrozící škodě, ačkoliv by tím bylo zabráněno bezprostřednímu vzniku škody, může zaměstnavatel požadovat, aby se podílel na náhradě škody, která byla zaměstnavateli způsobena, a to v rozsahu přiměřeném okolnostem případu, pokud ji není možné nahradit jinak (subjekt, který škodu způsobil, nebyl zjištěn nebo neuhradil celou škodu). Zaměstnanec však neodpovídá za škodu, kterou způsobil při odvrácení škody hrozící zaměstnavateli nebo nebezpečí přímo hrozícího životu nebo zdraví, jestliže tento stav sám úmyslně nevyvolal a počínal si přitom způsobem přiměřeným okolnostem.

Při určení výše náhrady škody se přihlédne zejména k okolnostem, které bránily splnění povinnosti, a k významu škody pro zaměstnavatele. Výše náhrady škody však nesmí přesáhnout částku rovnající se trojnásobku průměrného měsíčního výdělku zaměstnance.

## 2.3 Trestněprávní odpovědnost

Jak již bylo uvedeno výše, jednotlivé typy právní odpovědnosti se mohou navzájem prolínat. Pro zaměstnance, kterému v důsledku způsobení škody klientovi vznikne pracovněprávní odpovědnost vůči jeho zaměstnavateli, může zároveň vzniknout i trestní odpovědnost. Tu lze definovat jako právní institut postihující jednání, které naplňuje formální a materiální znaky trestného činu.<sup>12</sup>

Samotný trestný čin podle definice uvedené v § 3 z. č. 140/1961 Sb. (ve znění pozdějších předpisů) trestního zákona; podle tohoto právního ustanovení trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně.

Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu. K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu,

---

<sup>12</sup> Brejcha, A.: Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Codex Bohemia 2000, s 319



který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou.

Nezbytnou náležitostí trestného činu také je, aby se ho dopustila osoba trestně odpovědná a aby s jeho spácháním byla spojena trestnost pachatele. K trestnosti se tedy žádá existence společenské nebezpečnosti činu (materiální stránka trestného činu) a soulad činu se znaky příslušné skutkové podstaty (formální stránka trestného činu). Oba tyto znaky musí být dány současně, jinak nelze o trestnosti hovořit.<sup>13</sup>

### **Trestné činy ublížení na zdraví §§ 221 - 224 trestního zákona**

Trestní zákon blíže neurčuje, co **je ublížení na zdraví**. Jde jak o poranění, tak i o onemocnění, které porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má nepříznivý vliv na obvyklý způsob života poškozeného a který zpravidla vyžaduje lékařské ošetření, i když nezanechává trvalé následky (např. déle trvající bolesti, upoutání na lůžko, nespavost). Pracovní neschopnost, popřípadě její délka je důležitým, nikoli však jediným kritériem při posuzování, zda došlo k ublížení na zdraví. Za ublížení na zdraví se obecně pokládá porucha zdraví, která ztěžuje obvyklý způsob života nebo výkon obvyklé činnosti po dobu okolo 7 dnů. Jde-li o výraznou poruchu na zdraví, je to i porucha, která trvá kratší dobu.

Rozdíl mezi těžkou újmou na zdraví a ublížením na zdraví spočívá ve skutečnosti v tom, že v případě těžké újmy na zdraví jde vždy o vážné onemocnění nebo o vážnou poruchu na zdraví, kterou postižený pocítuje jako citelnou újmu v obvyklém způsobu života.

**Těžkou újmou na zdraví** se podle § 89 odst. 7 trestního zákona rozumí: vážná porucha zdraví nebo vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví:

#### **a) zmrzačení**

Za zmrzačení se pokládá trvalý chorobný stav, který spočívá ve značné změně těla nebo jeho částí ať již tvarové či funkční (např. nervová ochrnutí, ztráta některé z končetin nebo jejich podstatných částí). Vždy se musí jednat o závažný chorobný stav, méně závažný stav jako např. kulhání, ztráta prstu, ušního boltce apod. se zpravidla za těžkou újmu na zdraví nepovažuje.

#### **b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti**

Jedná se o trvalý stav nebo ztrátu části těla, která je spojená s úplnou ztrátou nebo s podstatným snížením pracovní způsobilosti v obecném smyslu. V případě, že následkem újmy na zdraví dojde „pouze“ ke snížení či ztrátě způsobilosti pro konkrétní vykonávané povolání, nelze toto ustanovení uplatnit.

---

<sup>13</sup> Kuchta, J.: Trestní zákon komentář k § 3, ASPI 1999

### **c) ochromení údu**

Za tento způsob újmy na zdraví lze považovat jak ochrnutí celých končetin, tak i trvalou nezpůsobilost či značně sníženou schopnost pohybu horní nebo dolní končetiny, popř. její značné části.

### **d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí**

Pro účely odpovědnosti je za smyslové ústrojí považován především zrak a sluch. Za ztrátu funkce těchto smyslových ústrojí je považována úplná hluchota a slepota. (Ztráta zraku může spočívat i v neschopnosti přesného poznávání předmětů na zcela malé vzdálenosti a s tím neschopnost odhadování vzdálenosti a hloubky a ztížení prostorové orientace.)

V případě oslabení funkce smyslového ústrojí je za podstatné snížení zraku a sluchu považováno snížení na méně než polovinu předchozí smyslové funkce.

### **e) poškození důležitého orgánu**

Jedná se o takové porušení některého z tělesných orgánů, při kterém vzniká nebezpečí pro život nebo jiný závažný déletrvajících nebo trvalý následek (např. komoce mozku, poranění míchy, nervu, velkých cév...).

### **f) zohyzdění**

Zohyzdění je možno definovat jako každou viditelnou a trvale hyzdící změnu těla, jejíž následkem došlo ke změně vzhledu poraněného takovým způsobem, že a budí odpor a ošklivost a ztěžuje poškozenému uplatnění ve společnosti (např. následky těžkých popálenin).

### **g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu**

Vyvolání potratu je každé jednání vůči těhotné ženě, které má za následek vypuzení živého lidského plodu, dříve než dojde k porodu. Usmrcení plodu lze definovat jako jednání způsobující odumření plodu, aniž by zároveň došlo k jeho vypuzení.

### **h) mučivé útrapy**

Za mučivé útrapy lze považovat jak intenzivní nesnesitelné tělesné či duševní bolesti, tak i méně intenzivní bolesti trvajících delší dobu, jejichž následkem je citelný zásah do osobnostní integrity poškozeného (např. neošetřování ran, nerozpoznání zlomeniny...).

### **ch) delší dobu trvajících porucha na zdraví**

Za delší dobu trvajících poruchu zdraví je možno považovat vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění omezující způsob života poškozeného v běžném životě nebo v jeho povolání nejméně po dobu šesti týdnů.

Výše uvedené právní ustanovení tak vymezuje, co je třeba rozumět těžkou újmou na zdraví. Za těžkou lze považovat jen takovou újmu na zdraví, která odpovídá případům uvedeným taxativně pod písm. a) až ch) tohoto ustanovení. Jde o omezení obecné a široké, přičemž stupeň některých případů může být různý. Zákon proto pro všechny uvedené druhy těžké újmy na zdraví stanoví jako společný znak, že vždy musí jít o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění.<sup>14</sup>

Zda se v konkrétním případě jedná o některý druh těžké újmy na zdraví, záleží vždy na příslušném soudu. Ten zpravidla vychází ze znaleckých posudků, jejichž obsahem je především vyjádření o povaze zranění, příčinách jeho vzniku, o potížích, které v příčinné souvislosti se zraněním poškozenému vznikly. Posudek se rovněž vyjadřuje ke způsobu a trvání léčení a k eventuálním následkům.

Trestný čin ublížení na zdraví lze spáchat jak úmyslně, tak i z nedbalosti.

### 2.3.1 Úmyslné ublížení na zdraví

§§ 221 a 222 trestního zákona řeší úmyslné ublížení na zdraví.

Podle ustanovení § 221 odst. 1 trestního zákona, kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Odst. 2 písm. a) - c) stanoví trest odnětí svobody na 1 - 5 let:

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi pro výkon jejich povinnosti,
- b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání, nebo
- c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

Podle 3 odstavce pak odnětím svobody na tři léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

V § 222 trestního zákona je upraveno úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví:

- (1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán,
  - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi pro výkon jejich povinnosti nebo
  - b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho politické přesvědčení, národnost, příslušnost k etnické skupině, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.
- (3) Odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

---

<sup>14</sup> Kuchta, J.: Trestní zákon, komentář k § 89 odst. 7, ASPI 1999

### 2.3.2 Ublížení na zdraví z nedbalosti

Nedbalostní trestné činy jsou upraveny v §§ 223 a 224 trestního zákona. V těchto právních ustanoveních upravujících kulpózní delikty zákon stanoví oproti dolůzním deliktům nižší sankce.

Podle ustanovení § 223 trestního zákona

Kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví tím, že poruší důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti.

§ 224 upravuje způsobení těžké újmy nebo smrti

Kdo jinému z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví nebo smrt, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.

Kdo z nedbalosti způsobí těžkou újmu na zdraví nebo smrt více osob proto, že hrubě porušil předpisy o ochraně životního prostředí nebo předpisy o bezpečnosti práce nebo dopravy anebo hygienické předpisy, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let.

Při poskytování sociálních služeb mohou připadat v úvahu i další trestné činy např. trestný čin omezování osobní svobody nebo trestný čin krádeže.

### 2.3.3 Omezování osobní svobody (§ 231 trestního zákona)

Články 7 a 8 Listiny základních práv a svobod upravují ochranu osobní svobody tak, že zaručují nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. *Expressis verbis* je v článku 7 uvedeno, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. K omezení osobní svobody může dojít jen v případech stanovených zákonem.

V tomto trestném činu je chráněným zájmem osobní svoboda, přesněji svoboda pohybu po určitou třeba i kratší dobu. (V případě, že by se jednalo o bránění v pohybu trvajícím delší dobu - spíše by se jednalo o „uvěznění, takový trestný čin by byl nejspíše kvalifikován podle § 232 trest. zák., tj. zbavení osobní svobody.)

Podle ustanovení § 231 trest. zák., kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 v úmyslu usnadnit jiný trestný čin.

Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny. V případě, že pachatel tímto trestným činem způsobil těžkou újmu na zdraví, smrt nebo jiný zvlášť závažný

následek, je tento trestný čin sankcionován trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.

### 2.3.4 Krádež

V souvislosti s poskytováním sociální péče připadá v úvahu i trestný čin krádeže, a to jak ze strany personálu, tak i klientů samých. Krádež (§ 247) obecně patří k nejčtetnějším deliktům v celkové skladbě trestné činnosti.

Trestný čin krádeže spáchá ten,

- (1) Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a
  - a) způsobí tak škodu nikoli nepatrnou (škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč),
  - b) čin spáchá vloupáním,
  - c) bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí,
  - d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo
  - e) byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.
- (2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu nikoli malou (škoda dosahující částky nejméně 25 000 Kč).
- (3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,
  - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, nebo
  - b) způsobí-li takovým činem značnou škodu (škoda dosahující částky nejméně 500 000 Kč) nebo jiný zvlášť závažný následek.
- (4) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu (škoda dosahující nejméně částky 5 000 000 Kč).

Krádež je dokonána tím, že si pachatel zjedná možnost s věcí volně disponovat, volně s ní nakládat s vyloučením jiné osoby. Nezáleží na tom, zda osoba, která věc fakticky ovládala, tak činila oprávněně nebo nikoliv.<sup>15</sup>

---

<sup>15</sup> Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, Linde 1997 s. 253

## 2.4 Přestupek

V souvislosti s poskytováním sociálních služeb rovněž může být spáchán přestupek. Jedná se o úmyslné nebo nedbalostní jednání, jehož společenská nebezpečnost je nepatrná a přestože vykazuje známky trestného činu, trestným činem však není.

Přestupkem je podle § 2 z. č. 200/1990 Sb., zákona o přestupcích (v platném znění) zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně o přestupcích nebo v jiném zákoně. Přestupkem není jednání, jímž někdo odvrací přiměřeným způsobem přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný zákonem nebo nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem, jestliže tímto jednáním nebyl způsoben zřejmě stejně závažný následek než ten, který hrozil, a toto nebezpečí nebylo možno v dané situaci odvrátit jinak.

Vlastní zákon o přestupcích sice v § 28 stanoví přestupky na úseku sociálních věcí, ty se však týkají pouze zničení či manipulací s průkazem mimořádných výhod. Na rozdíl od přestupků na úseku zdravotnictví, které poměrně detailně upravují jednotlivé přestupky.

Nicméně za přestupek v oblasti poskytování sociálních služeb lze považovat přestupek proti občanskému soužití, který je upraven v § 49 odst. 1 zákona o přestupcích. Podle tohoto právního ustanovení se přestupku proti občanskému soužití dopustí ten, kdo jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, jinému z nedbalosti ublíží na zdraví, či úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním. Sankcí za takováto jednání je pokuta ve výši 3 000 Kč.

## 3. Povinně smluvní pojištění odpovědnosti

Základním smyslem jakéhokoli pojištění je zabezpečení pojištěného pro případ vzniku nahodilé nepříznivé události nebo nežádoucího jednání jiných subjektů (tj. ochrana proti rizikům a zmírnění, popř. kompenzace jejich následků). Historie pojišťovnictví na území dnešní České republiky se datuje od konce 18. století, kdy byla důležitá zejména protipožární ochrana.<sup>16</sup>

V současné době rozeznáváme v ČR tři základní druhy pojištění:

1. pojištění na soukromé (komerční) bázi,
2. pojištění sociální,
3. pojištění zdravotní.

---

<sup>16</sup> Historikové považují za předchůdkyni českých pojišťoven „Pojišťovnu proti škodám z ohně na polních zásobách, nábytku, náradí a dobytku“, která byla založena v Brandýse nad Labem již v roce 1777, nicméně brzy zanikla. Tradice českého pojišťovnictví jako taková se začíná odvíjet až od roku 1827, kdy byl v Praze založen nejstarší pojišťovací ústav v Českých zemích - První česká vzájemná pojišťovna, která však teprve od roku 1909 rozšířila svou činnost i na pojištění zákonné odpovědnosti.

První druh pojištění je založen na obecných pojistně matematických principech, kdežto sociální a zdravotní pojištění jsou založena převážně na principu sociální solidarity. V případě sociálního pojištění výše dávek jednotlivých druhů pojištění (např. nemocenské, starobní důchod...) není zpravidla v přímé závislosti na výši odvedeného pojistného; u zdravotního pojištění je tato diskrepance ještě markantnější - zdravotní péče je poskytována v závislosti na zdravotním stavu pojištěnce.

Do oblasti komerčního pojištění se řadí životní pojištění (pojištění osob), neživotní pojištění (věcné, pojištění majetku), úrazové pojištění, soukromé zdravotní a nemocenské pojištění a pojištění odpovědnosti za škody.

Pojištění odpovědnosti za škody představuje ochranu před rizikem, že by pojištěný nebyl schopen finančně unést náhradu za škodu, která v důsledku jeho činnosti/nečinnosti vznikla třetí osobě.

V ČR kromě zákonného pojištění odpovědnosti<sup>17</sup> (tj. vymezené subjekty mají ze zákona povinnost platit pojistné, aniž by byla sjednána pojistná smlouva), existují formy smluvního a povinně smluvního pojištění odpovědnosti. V rámci dobrovolného smluvního pojištění se daný subjekt (např. občan, organizace) pojišťuje na základě svého dobrovolného rozhodnutí. Z výčtu pojistných produktů lze uvést např. pojištění odpovědnosti občana za škody v běžném občanském životě (za škody způsobené provozem domácnosti, jednáním nezletilých dětí, vlastnictvím psa, atd.) nebo pojištění odpovědnosti podnikatele (např. za škody způsobené při výkonu povolání, za výrobek, za škody způsobené zaměstnancem apod.).

V případě povinně smluvního pojištění odpovědnosti jsou určité fyzické i právnické subjekty povinny na základě příslušných právních předpisů uzavřít pojistnou smlouvu, aby mohly provozovat určitou činnost (např. povinné smluvní pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla nebo povinné smluvní pojištění odpovědnosti za škody vzniklé při výkonu povolání - lékaři, advokáti, notáři, lékárníci, auditoři...). Přijetím zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, patří nově do poslední uvedené skupiny i poskytovatelé sociálních služeb.

---

<sup>17</sup> „Zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele vzniká dnem vzniku prvního pracovněprávního vztahu u zaměstnavatele. Tuto skutečnost je zaměstnavatel povinen písemně a bez zbytečného odkladu oznámit organizační jednotce pojišťovny, v jejímž obvodu má své sídlo (trvalé bydliště). Současně uvede své identifikační číslo nebo jiné označení, které je nahrazuje (např. rodné číslo v případě, že zaměstnavatelem je soukromá, nepodnikající osoba, např. majitel vily zaměstnává zahradníka nebo služebnou). Pojištění trvá po celou dobu existence zaměstnavatele. Vyhláška Ministerstva financí č. 125/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů dále upravuje podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání. Zákonným pojištěním pro případ své odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání jsou pojištěni u Kooperativy, pojišťovny, a.s., Vienna Insurance Group ti zaměstnavatelé, kteří s Českou pojišťovnou, a.s., neměli sjednáno toto pojištění k 31.12.1992.“ [www.kooperativa.cz](http://www.kooperativa.cz)

## II. Vybrané aspekty problematiky odpovědnosti za škodu v sociální sféře

S účinností od 1.1.2007 vstoupil v platnost zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V praxi jsou uplatňovány nové principy a nové prvky tohoto systému. V souvislosti s tímto právním předpisem vyvstává řada problémů spojených nejen s ekonomickou otázkou poskytování sociálních služeb, ale i v dalších oblastech s ní souvisejících - např. s eticko-právní problematikou. Těmto otázkám byla pozornost doposud věnována pouze okrajově.

Mezi takovéto problémy beze sporu patří i právní odpovědnost poskytovatelů sociálních služeb za škodu, kterou klient utrpěl v souvislosti s poskytováním sociálních služeb, a to ať již přímo poskytovatelem (respektive jeho zaměstnanci v souvislosti s plněním úkolů poskytovatele) či jinou třetí osobou.

V případě, že při poskytování služeb dojde k újmě na zdraví klienta, popřípadě k jeho úmrtí, může tato skutečnost mít jak pro ústav sociální péče, tak pro jeho zaměstnance řadu velmi nepříjemných důsledků. V občanskoprávní rovině by mohlo jít o náhradu škody za způsobenou újmu (ta může dosahovat až desítky miliónů Kč), v případě zaměstnanců může jít o náhradu škody podle pracovněprávních předpisů a v některých případech i o trestněprávní odpovědnost (způsobení újmy na zdraví z nedbalosti, neposkytnutí pomoci...). K tomu přistupuje i administrativně-právní odpovědnost (např. zrušení registrace podle § 82 odst. 3 z.č. 108/2006 Sb.), která však není předmětem této studie.

V důsledku toho se pojištění pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb stalo nezbytností. Na tuto skutečnost pamatuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (v platném znění), který v § 80 ukládá poskytovateli sociálních služeb povinnost před poskytováním sociálních služeb uzavřít pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb. Pojistnou smlouvu musí mít poskytovatel uzavřenou po celou dobu poskytování služeb, přičemž úředně ověřenou kopii smlouvy je povinen zaslat registrujícímu orgánu.

### 1. Uzavírání pojistné smlouvy

Takovouto pojistnou smlouvu lze uzavřít u kterékoli komerční pojišťovny.

Při jejím uzavírání je třeba věnovat pozornost vlastnímu textu smlouvy. V praxi se totiž stává, že pojištěný podepíše text pojistné smlouvy, aniž by mu bylo zcela jasno, jaká pojistná rizika taková smlouva pokrývá. Pak v případě škodní události mohou nastat problémy, kdy pojišťovna s odvoláním na text pojistné smlouvy odmítne vzniklou škodu uhradit a věc pak nezřídka končí u soudu.

Takováto situace nastává analogicky při poskytování zdravotnických služeb. Provozovatel nestátního zdravotnického zařízení je podle § 16 z.č. 160/1992 Sb., o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních (v platném znění) povinen před zahájením činnosti uzavřít smlouvu s pojišťovnou vykonávající činnosti na území České republiky o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou občanům v souvislosti s



poskytováním zdravotní péče. Toto pojištění musí trvat po celou dobu, po kterou provozovatel nestátního zařízení poskytuje zdravotní péči.

O skutečnosti existence soudních sporů v oblasti pojistného plnění svědčí např. judikát Nejvyššího soudu ČR (Rc) 33 Odo 900/2002. Podle tohoto judikátu *„Bylo-li smyslem pojistné smlouvy zajistit pojištění provozovatele nestátního zdravotnického zařízení při jeho odpovědnosti za škodu způsobenou občanům (fyzickým osobám) v souvislosti s poskytováním zdravotní péče (§ 16 zákona č. 160/1992 Sb.), a z jiných ustanovení smlouvy nevyplývá. Že by se pojištění vztahovalo i na odpovědnost za škodu způsobenou právními osobám, nelze z formulace článku smlouvy, že pojištění se vztahuje na odpovědnost za škodu, která vznikla „jinému“, usuzovat, že pojištění se vztahuje na odpovědnost za škodu způsobenou nejen fyzickým, ale i právními osobám.“*

Zatím nám není známo, že by obdobnému soudnímu sporu (určovací žaloba týkající se pojistného plnění) došlo v případě poskytovatelů sociálních služeb. Nicméně lze očekávat, že touto problematikou se soudy budou časem zabývat.

Pro minimalizování rizika vyplývajícího z pojistného plnění by vedle pozorného čtení pojistné smlouvy před jejím uzavřením mohlo napomoci i vypracování vzorové pojistné smlouvy (např. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR). Obdobným způsobem postupovala Česká lékařská komora.

## 2. Problémy komunikace

Nežádka lze za domnělým či skutečným poškozením klienta v rezidenčních zařízeních poskytujících sociální péči spatřovat nedostatečnou (někdy i chybějící) komunikaci s klientem.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (v platném znění) - dále jen zákon - sice v §§ 88 a 89 upravuje některé situace, které by mohly vést ke konfliktu s klientem a k případné následné odpovědnosti za škodu, avšak spektrum situací, které mohou nastat, je tak široké, že je objektivně nelze zcela pokrýt. Navíc některé skutečnosti zákon upravuje jen rámcově a vlastní náplň povinností ponechává poskytovatelům sociálních služeb.

Ty jsou upraveny v § 88 zákona. Mezi tyto povinnosti založené na komunikaci s klientem (popř. s jeho zákonným zástupcem/opatrovníkem) patří zejména:

- informovat zájemce o sociální službu o všech povinnostech, které by pro něho vyplývaly ze smlouvy o poskytování sociálních služeb, o způsobu poskytování sociálních služeb a o úhradách za tyto služby, a to způsobem pro něj srozumitelným,
- zpracovat vnitřní pravidla zajištění poskytované sociální služby včetně stanovení pravidel pro uplatnění oprávněných zájmů osob, a to ve formě srozumitelné pro všechny osoby,
- zpracovat vnitřní pravidla pro podávání a vyřizování stížností osob, kterým poskytují sociální služby, na úroveň služeb, a to ve formě srozumitelné pro všechny osoby,
- vést evidenci žadatelů o sociální službu, se kterými nemohl uzavřít smlouvu o poskytnutí sociální služby z důvodů uvedených v § 91 odst. 3 písm. b) zákona o

sociálních službách, tj., že neposkytuje sociální službu, o kterou osoba žádá, nebo nemá dostatečnou kapacitu k poskytnutí sociální služby, o kterou osoba žádá, popřípadě, že zdravotní stav osoby, která žádá o poskytnutí pobytové sociální služby, vylučuje poskytnutí takové sociální služby. *Takovéto zdravotní stavy stanoví § 36 vyhl. č. 505/2006 Sb. (v platném znění). Podle tohoto právního ustanovení poskytnutí pobytové sociální služby se vylučuje, jestliže:*

- a) *zdravotní stav osoby vyžaduje poskytnutí ústavní péče ve zdravotnickém zařízení,*
- b) *osoba není schopna pobytu v zařízení sociálních služeb z důvodu akutní infekční nemoci nebo*
- c) *chování osoby by z důvodu duševní poruchy závažným způsobem narušovalo kolektivní soužití; to neplatí, jde-li o poskytnutí pobytové sociální služby v domově se zvláštním režimem.*

### 3. Omezující prostředky

Dalším problémem, který by mohl vést k poškození klienta, jsou případy, kdy vůči klientovi jsou použity omezující prostředky. Postup v takovémto případě je poměrně detailně stanoven v § 89 zákona o sociálních službách.

Podle tohoto právního ustanovení upravujícího opatření omezující pohyb osob nelze při poskytování sociálních služeb používat opatření omezující pohyb osob, jimž jsou sociální služby poskytovány. Poskytovateli sociálních služeb zákon ukládá povinnost poskytovat sociální služby tak, aby metody poskytování těchto služeb předcházely situacím, ve kterých je nezbytné použít opatření omezující pohyb osob.

Omezující opatření lze použít pouze v případech přímého ohrožení zdraví a života samotných osob nebo zdraví a života jiných fyzických osob, a to pouze po dobu nezbytně nutnou, která postačuje k odstranění přímého ohrožení jejich zdraví a života a života jiných fyzických osob.

Použití opatření omezující pohyb osob je možné pouze v případě, že byla neúspěšně použita jiná opatření, která by zabránila jednání osoby ohrožujícímu její zdraví a život nebo zdraví a život jiných fyzických osob. Poskytovatel sociálních služeb je proto povinen podle konkrétní situace nejdříve využít možnosti slovního zklidnění situace a jiné způsoby pro zklidnění situace (například odvrácení pozornosti, rozptýlení, aktivní naslouchání). O možnosti použití opatření omezujícího pohyb osob je takovouto osobu poskytovatel povinen vhodným způsobem informovat. Před použitím opatření omezujícího pohyb osob je zapotřebí souhlasu lékaře, kterého je poskytovatel sociálních služeb vždy povinen přivolat, pokud nepostačuje výše uvedený postup poskytovatele.

Poskytovatel sociálních služeb je povinen v případě použití opatření omezujících pohyb osob zvolit vždy nejmírnější opatření. Počínaje fyzickými úchopy, přes umístění osoby do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu, popřípadě na základě ordinace lékaře je možno zklidnit klienta medikamentózně. V případě, že osoba, proti které byla použita omezující opatření, má zákonného zástupce či opatrovníka, je poskytovatel sociálních služeb ze zákona povinen tyto osoby bez zbytečného odkladu o použití těchto opatření informovat.

Zákon rovněž ukládá poskytovateli sociálních služeb povinnost vést evidenci případů použití opatření omezujících pohyb osob. Takováto evidence vždy musí obsahovat jméno, popřípadě jména, příjmení a datum narození osoby, datum, čas počátku a místo použití opatření omezujícího pohyb osob, popis bezprostředně předcházející situace a důvod použití takovéhoto opatření, souhlas lékaře, identifikační údaje osoby, která opatření omezujícího pohyb osob použila, datum a čas ukončení použití opatření omezujícího pohyb osob a záznam o splnění informační povinnosti zákonnému zástupci /opatrovníkovi osoby, proti které bylo omezující opatření použito. V případě, že během zákroku došlo k poranění osob, je součástí evidence i popis takovéhoto poranění.

Poskytovatel sociální služby má povinnost umožnit nahlížení do této evidence zákonnému zástupci osoby nebo osobě jí blízké nebo fyzické osobě, které byla nezletilá osoba svěřena rozhodnutím příslušného orgánu do péče, zřizovateli zařízení, lékaři a Veřejnému ochránci práv.

### 4. Újma na zdraví klienta

Poskytovatelé sociálních služeb se mohou dostat do nejrůznějších situací, kdy dojde k poškození klienta na zdraví. Především na ošetrovatelských odděleních domovů pro seniory mohou nastat situace analogické těm, které vznikají ve zdravotnických zařízeních. Neprofesionální medializace takovéhoto případů, vytváření umělé psychózy, různé fámy pak u laické veřejnosti jen nahrávají při vytváření negativního obrazu úrovně poskytovatelů sociálních služeb. Nezřídka pak mohou končit osobní tragédií zúčastněného personálu i jejich rodinných příslušníků.

V současné době zatím dochází k medializaci případů ve zdravotnických zařízeních (naposledy červenec 2008<sup>18</sup>). Některé z těchto případů končí u soudu.

O tom, že se jedná o právně poměrně složitou problematiku, svědčí i judikáty Nejvyššího soudu České republiky. Mezi zajímavé případy, které by se obdobně mohly přihodit i poskytovatelům sociálních služeb, patří například:

- a) Odpovědnost za jednání, jehož následkem se zvětší rozsah škody. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky (Rc) 25 Cdo 253/2001. Podle tohoto judikátu *„Porušením právní povinnosti je míněn objektivně vzniklý rozpor mezi tím, jak fyzická či právnická osoba skutečně jednala (případně opomenula jednat), a tím, jak jednat měla, aby dostála povinnosti ukládané jí právním předpisem či jinou právní skutečností.“* Jednalo se o případ, kdy u ležící pacientky v psychiatrické léčebně došlo k četným popáleninám s částečnou amputací části nohy. Příčinou požáru byla skutečnost, že pacientka byla kuřačka, soustavně porušovala léčebný řád zdravotnického zařízení a na lůžku kouřila. Meritem sporu bylo, zda ošetřující personál nezanedbal svou povinnost vykonávat u pacientky zvýšený dohled a zda ponese rovněž odpovědnost za škodu podle občanskoprávních předpisů či ji ponese výhradně zdravotnické zařízení. V tomto případě Nejvyšší soud dospěl k závěru, že zdravotnický personál se zprostil právní odpovědnosti za škodu, neboť zvýšený dohled nad pacientkou řádně vykonával.

---

<sup>18</sup> Ondřej Šťastný: Za zdmi LDN - pacient je nula. Mladá Fronta DNES pondělí 7. července 2008, str. A1-A3

- b) Rozsudek nejvyššího soudu České republiky (Rc) 2 Cdon 961/96. Tento judikát se zabývá poškozením zdraví pacienta při poskytování zdravotní péče, a to ve dvou případech:
1. onemocněním pacienta v důsledku použití nesterilní injekční jehly při léčebném zákroku. V takovémto případě podle výše uvedeného judikátu jde o objektivní odpovědnost (tj. bez ohledu na zavinění „ono se to stalo“ - blíže viz kapitola Vymezení základních pojmů) za škodu způsobenou pacientovi na zdraví.
  2. Pacient se dostal do kontaktu s pracovníkem zdravotnického zařízení, jež byl nosičem virové hepatitidy B; pacient rovněž onemocněl virovou hepatitidou B. V tomto případě *nelze k právní odpovědnosti za škodu připustit pouhou možnost onemocnění žalobce v souvislosti s jeho návštěvou v ordinaci, kde mu byly aplikovány injekce, nýbrž musí být doloženo, že právě okolnosti mající původ v povaze věci použité při aplikaci injekcí či jiné zdravotnické službě byly vyvolávajícím činitelem při poškození jeho zdraví. Omezit nebo vyloučit tuto odpovědnost lze pak jen s ohledem na zavinění poškozeného. V případě, že by příčinou nákazy žalobce byl kontakt s osobou, která byla nosičem viru, nelze za příčinu škody považovat okolnost mající příčinu v povaze přístroje či jiné věci (objektivní odpovědnost). Nárok by v takovémto případě bylo třeba po právní stránce posoudit z hlediska obecné odpovědnosti (blíže viz kapitola Vymezení základních pojmů).*

## 5. Újma na majetku

Při poskytování sociálních služeb mohou nastat i situace, kdy dojde k újmě na majetku klientů. Může se jednat především o krádeže, ať již faktické či domnělé (klient trpící stařeckou demencí nařkne jinou osobu z krádeže), spáchané buď personálem zařízení nebo jiným klientem. Vlastní pojem krádeže viz kapitola Vymezení základních pojmů. Škodou způsobenou krádežemi se zabývá i dotazníkové šetření.

## 6. Újma na osobnostních právech

V současné době věnuje naše společnost velkou pozornost ochraně osobnostních práv. Přestože náš právní řád, zákon o sociálních službách nevyjímá, chrání třetí subjekty před neoprávněnými zásahy do jejich práv, v praxi mohou nastat situace, kdy k jejich porušení dojde a dotčená osoba se domáhá nápravy daného stavu nezřídká včetně finančního odškodnění (blíže viz kapitola Vymezení základních pojmů).

### III. Analýza dotazníků

#### 1. Struktura respondentů podle krajů a druhu poskytovaných sociálních služeb

Analýza byla provedena na základě výběrového šetření v zařízeních poskytujících pobytové sociální služby, a to dotazníkovou formou. Ze 300 rozeslaných dotazníků se jich navrátilo 109 - tj. 36 % návratnost. Počet respondentů podle krajů shrnuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 **Počet oslovených zařízení poskytujících sociální služby v jednotlivých krajích České republiky**

	zařízení poskytující sociální služby
obesláno celkem	300
počet vrácených dotazníků	109
návratnost v %	36%
z toho počet vrácených dotazníků podle krajů:	
Hlavní město Praha	5
Středočeský kraj	8
Jihočeský kraj	12
Plzeňský kraj	2
Karlovarský kraj	10
Ústecký kraj	9
Liberecký kraj	5
Královéhradecký kraj	5
Pardubický kraj	8
Vysočina	10
Jihomoravský kraj	8
Olomoucký kraj	9
Zlínský kraj	4
Moravskoslezský kraj	14

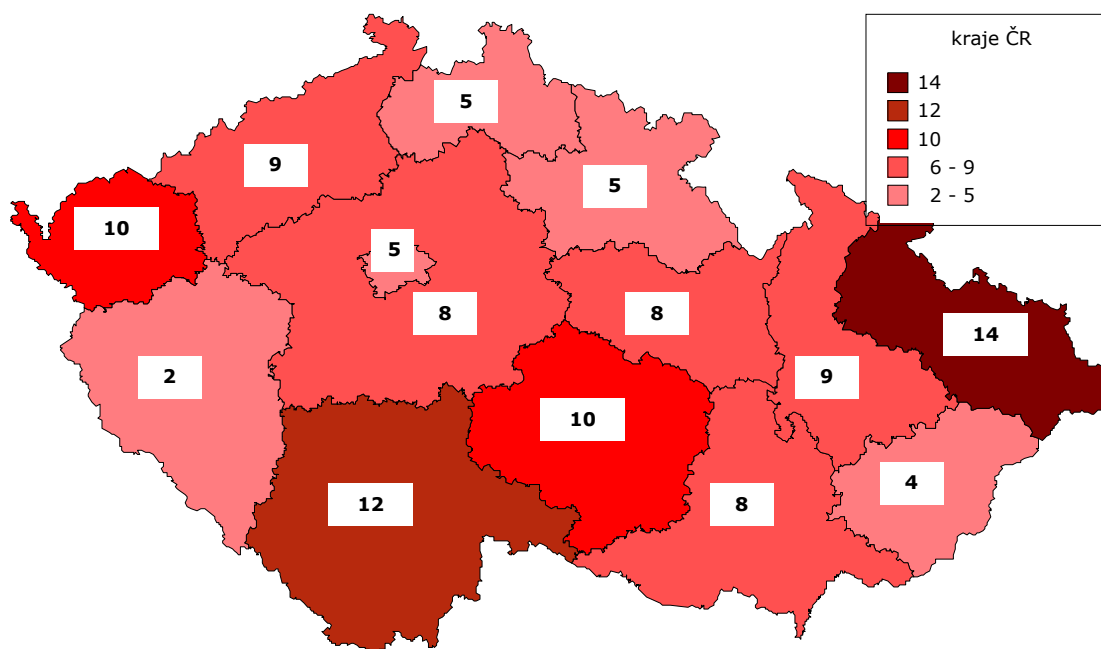
Z tabulky i následujícího kartogramu (graf č. 1) je patrné, že odpovědi jsou relativně rovnoměrně rozloženy po celém území ČR.

Druhy zařízení sociálních služeb jsou uvedeny v § 34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (příčemž kombinací těchto zařízení lze zřízovat integrovaná centra). Ze zařízení, uvedených v zákoně, byly dotazníky vyplněny jen za některá. Výzkumu se zúčastnila zejména zařízení, která poskytují pobytové služby. V tabulce č. 2 uvádíme počet zasláných dotazníků za jednotlivé druhy služeb.

Z tabulky č. 2 a grafu č. 2 je patrné, že více než čtyři pětiny (83 %) vyplněných dotazníků jsme obdrželi ze zařízení, která poskytují pobytové služby (domovy pro osoby se zdravotním postižením 30 %, domovy pro seniory 53 %) a 9 % je za kategorii „Spojená (integrovaná) zařízení“, která poskytují široké spektrum sociálních služeb (např. domov pro seniory, pečovatelská služba, azylový dům, lékařská služba,

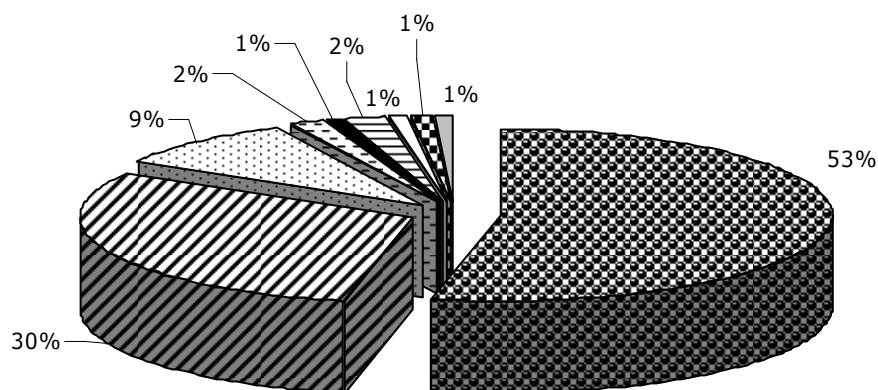
odlehčovací služby, domácí péče, stravovací zařízení, domov se zvláštním režimem, chráněné bydlení...). Ostatní druhy služeb (typy zařízení) jsou zastoupeny spíše jen okrajově (chráněné bydlení a denní stacionáře po 2 %, domy na půl cesty 1 %). V dotaznicích respondenti uvedli jako předmět své činnosti rovněž služby sociální prevence, psychocentra a pečovatelskou službu (celkem po 1 zařízení, tj. 3 %), které ve výčtu zařízení v § 34 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách výslovně uvedeny nejsou.

Graf č. 1 **Počet odevzdaných dotazníků podle krajů**



Tabulka č. 2 **Struktura zařízení sociálních služeb (respondentů výzkumu)**

druh služby (písm. a) až r) podle § 34 zákona č. 108/2006 Sb.)	počet vyplněných dotazníků	podíl v %
a) centra denních služeb	0	
b) denní stacionáře	2	2 %
c) týdenní stacionáře	0	
d) domovy pro osoby se zdravotním postižením	33	30 %
e) domovy pro seniory	58	53 %
f) domovy se zvláštním režimem	0	
g) chráněné bydlení	2	2 %
h) azylové domy	0	
i) domy na půl cesty	1	1 %
j) zařízení pro krizovou pomoc	0	
k) nízkoprahová denní centra	0	
l) nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	0	
m) noclehárny	0	
n) terapeutické komunity	0	
o) sociální poradny	0	
p) sociálně terapeutické dílny	0	
q) centra sociálně rehabilitačních služeb	0	
r) pracoviště rané péče	0	
spojená (integrovaná) zařízení	10	9 %
služby sociální prevence	1	1 %
psychocentrum	1	1 %
pečovatelská služba	1	1 %
celkem	109	100 %

Graf č. 2 **Struktura zařízení sociálních služeb (respondentů výzkumu)**

■ domov pro seniory	■ domov pro osoby se zdravot. postižením
■ integrovaná centra	■ denní stacionář
■ dům na půl cesty	■ chráněné bydlení
■ služby sociální prevence	■ psychocentrum
■ pečovatelská služba	

## 2. Odpovědi na otázky dotazníku

Rozeslaný dotazník, uvedený v příloze I., obsahoval celkem 14 otázek.

**Otázka č. 1 *Kolik stížností klientů či jejich rodinných příslušníků z důvodu škody způsobené v souvislosti s poskytováním sociálních služeb bylo evidováno ve Vašem zařízení v posledních pěti letech (2003 - 2007 včetně)?***

V letech 2003-2007 nebyla u 73 % respondentů zaznamenána žádná stížnost z důvodu škody způsobené v souvislosti s poskytováním sociálních služeb. Zbývajících 27 % respondentů zaevidovalo celkem 231 stížností. Do tohoto počtu byly zahrnuty i ty, které evidentně nemají charakter stížnosti z důvodu škody způsobené v souvislosti s poskytováním sociálních služeb. Jednalo se například o stížnosti na vzájemné soužití klientů, nespokojenost s pobytem a stravováním, stížnosti na chování personálu, na nedostatečnou informovanost klientů, nedostatek rehabilitace, na ztrátu osobních věcí a finanční hotovosti apod.

Ze 109 vyplněných dotazníků 1 respondent na tuto otázku neodpověděl a 79 uvedlo, že za uplynulých 5 let neměli ani jednu stížnost. Počet respondentů, kteří uvedli alespoň 1 stížnost, byl za uplynulých 5 let překvapivě nízký. Pouze 29 respondentů uvedlo alespoň 1 stížnost, přičemž rozdělení četností uváděných stížností bylo krajně nerovnoměrné - od žádné stížnosti do počtu 78. Lze se domnívat, že převážná většina respondentů, kteří neuvedli žádnou stížnost, nechtěli průzkum zatěžovat banalitami typu drobných krádeží apod., a protože se u nich relevantní případy nevyskytly, uvedli nulu. Za typicky relevantní případ považujeme např. tento: *"Klientka, které byl doporučen klid na lůžku po návratu z hospitalizace, doporučení nerespektovala a při pádu si zlomila krček. Po dohodě s rodinnými příslušníky byla náhrada škody (bolestné) vyřešena prostřednictvím pojišťovny z odpovědnostní pojistky."*

Tabulka č. 3 **Počet stížností za uplynulých 5 let**

počet stížností	počet respondentů	podíl respondentů
0	79	73 %
1	12	11 %
2 až 6	7	6 %
7 až 14	5	5 %
16	2	2 %
18	2	2 %
78	1	1 %
celkem	108	100 %

Podobných případů však respondenti uváděli velmi málo. Pokusili jsme se provést podrobnější analýzu a odhadli jsme, že z celkového počtu 231 stížností mělo pouze 23 charakter odpovídající účelu prováděného výzkumu.

Tabulka č. 4 zobrazuje počet stížností podle jednotlivých typů zařízení. Z celkového počtu stížností jich nejvíce bylo zaevidováno v domovech pro osoby se zdravotním postižením (51 %) a v domovech pro seniory (37 %). Je to pochopitelné, protože jde o velká pobytová zařízení nejčastěji o 50 - 100 klientech, kde vzájemné



spolužití vytváří řadu třecích míst a jsou zde důvody ke stížnostem např. na ubytování, stravu, na chování ostatních klientů apod.

Zajímavé je rovněž regionální rozložení počtu stížností ve srovnání s regionálním rozložením počtu respondentů (tabulka č. 5 a graf č. 3). Z tabulky i grafu vidíme, že respondenti v Plzeňském a Zlínském kraji neuvedli žádné stížnosti, ale velký počet stížností (v průměru 6 na jedno zařízení) naopak vykážali respondenti v kraji Moravskoslezském.

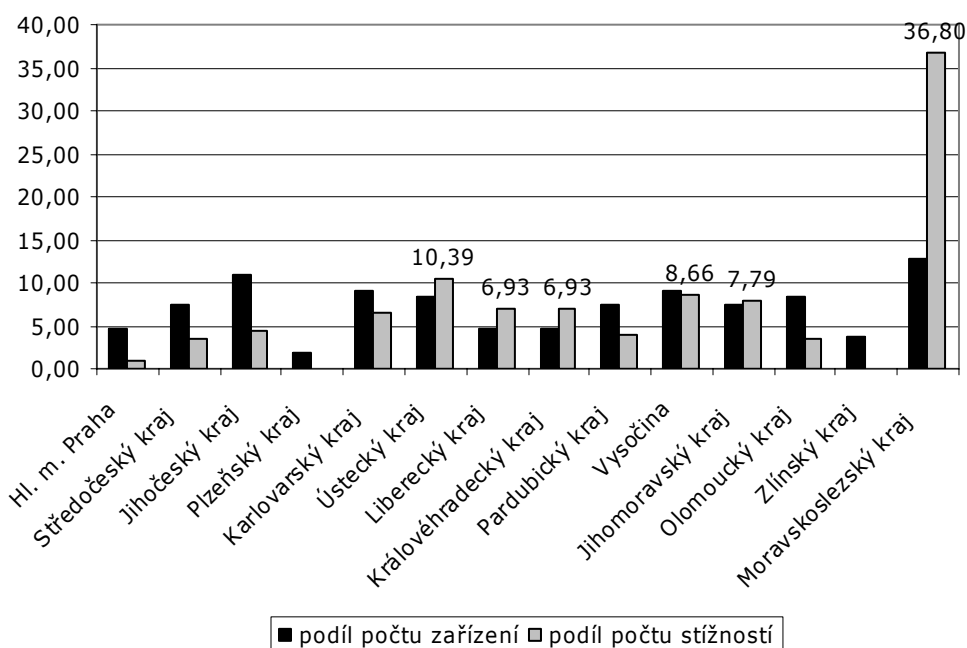
Tabulka č. 4 **Počet stížností podle jednotlivých typů zařízení**

druh zařízení	počet zařízení poskytujících soc. služby		počet stížností	
	absolutně	relativně (v%)	absolutně	relativně (v %)
domov pro seniory	58	53,21	85	36,80
domov pro osoby se zdravotním postižením	33	30,28	118	51,08
sociální služby	10	9,17	24	10,39
denní stacionář	2	1,83	0	0,00
dům na půl cesty	1	0,92	0	0,00
chráněné bydlení	2	1,83	0	0,00
služby sociální prevence	1	0,92	0	0,00
psychocentrum (manželská poradna)	1	0,92	4	1,73
pečovatelská služba	1	0,92	0	0,00
<b>celkem</b>	<b>109</b>	<b>100</b>	<b>231</b>	<b>100</b>

Tabulka č. 5 **Regionální rozložení respondentů a stížností**

kraj	počet zařízení	podíl (v %)	počet stížností	podíl (v %)	počet stížností na 1 zařízení
Hl. m. Praha	5	4,59	2	0,87	0,4
Středočeský kraj	8	7,34	8	3,46	1
Jihočeský kraj	12	11,01	10	4,33	0,8
Plzeňský kraj	2	1,83	0	0,00	0
Karlovarský kraj	10	9,17	15	6,49	1,5
Ústecký kraj	9	8,26	24	10,39	2,7
Liberecký kraj	5	4,59	16	6,93	3,2
Královéhradecký kraj	5	4,59	16	6,93	3,2
Pardubický kraj	8	7,34	9	3,90	1,1
Vysočina	10	9,17	20	8,66	2
Jihomoravský kraj	8	7,34	18	7,79	2,3
Olomoucký kraj	9	8,26	8	3,46	0,9
Zlínský kraj	4	3,67	0	0,00	0
Moravskoslezský kraj	14	12,84	85	36,80	6,1
<b>celkem</b>	<b>109</b>	<b>100</b>	<b>231</b>	<b>100</b>	<b>2,1</b>

Graf č. 3 **Regionální rozložení respondentů a stížností (v %)**



Otázka č. 2 **Jakým způsobem byly tyto stížnosti řešeny?**

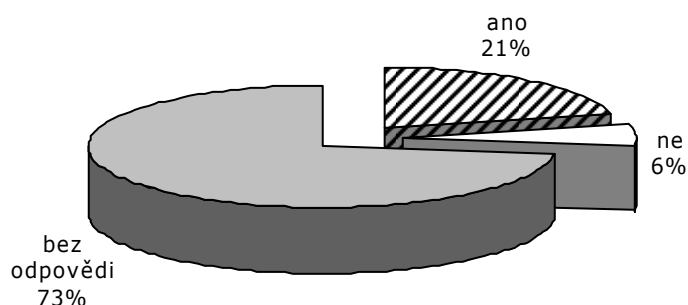
Cílem bylo zjistit nejčastější způsob řešení výše uvedených stížností - tj. v zařízení, zřizovatelem, Policií ČR, příp. prostřednictvím soudu. 77 respondentů uvedlo, že neřešili žádné stížnosti a 5 jich na tuto otázku neodpovědělo vůbec. Zbývajících 27 respondentů uvedlo minimálně jeden způsob řešení (většinou jich označovali více, např. řešeno v zařízení + řešeno Policií ČR, proto součet 42 neodpovídá počtu zařízení, jež řešili stížnosti (tj. 27). Nejčastějším způsobem bylo vyřízení stížnosti v zařízení, jež uvedlo 21 respondentů (tabulka č. 6).

Tabulka č. 6 **Četnost způsobů řešení stížností**

způsob řešení stížností	počet zařízení
neřešili žádné stížnosti	77
řešili stížnosti	27
v tom:	
řešeno v zařízení	21
řešeno zřizovatelem	9
řešeno Policií ČR	9
řešeno prostřednictvím soudu	3
bez odpovědi	5
celkem	109

Součástí této otázky dále bylo, zda zařízení (resp. pojišťovna) platí náhradu škody za újmu vzniklou klientovi při poskytování sociálních služeb. 73 % respondentů se nevyjádřilo, 21 % zastává kladný postoj a 6 % respondentů výslovně uvedlo, že zařízení (resp. pojišťovna) neplatí náhradu škody (viz graf č. 4).

Graf č. 4 **Platí zařízení (resp. pojišťovna) náhradu škody?**



Otázka č. 3 ***Smluvní podmínky Vaší pojistné smlouvy pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb***

Na rozdíl od majetkového pojištění a pojištění osob, kdy se škoda týká přímo pojištěné osoby, v případě pojištění odpovědnosti za škodu vzniká škoda (resp. újma) další osobě. Pojištění odpovědnosti za škodu spadá do oblasti neživotního pojištění a chrání pojištěného před rizikem, že by nebyl schopen náhradu za vzniklou škodu finančně unést. Samotný § 80 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ukládá povinnost poskytovatelům sociálních služeb před započítáním jejich poskytování uzavřít pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb. Zákon přitom nechává výběr pojišťovny na vůli zařízení sociálních služeb.

V rámci této otázky se zjišťovalo, se kterou pojišťovnou mají respondenti uzavřenou pojistnou smlouvu, v jaké výši je roční limit pojistného plnění, která rizika pojistná smlouva kryje a zda pojistná smlouva obsahuje spoluúčast, příp. v jaké výši.

**a) Se kterou pojišťovnou máte uzavřenu pojistnou smlouvu?**

Český pojistný trh nabízí řadu možností. Pokud se zaměříme na postavení pojišťoven na českém pojistném trhu z hlediska výše předepsaného pojistného, zjistíme, že čelní místo zaujímá Česká pojišťovna, a. s., jejíž podíl na trhu činí 30,56 %. Druhou nejvýznamnější pojišťovnou je Kooperativa pojišťovna, a. s. (22,27 % podíl na trhu), která je spolu s Českou podnikatelskou pojišťovnou, a. s. součástí koncernu Vienna Insurance Group (vedoucí rakouská pojišťovací skupina v zemích střední a východní Evropy), jež zaujímá druhé místo ve srovnání s ostatními mezinárodními pojišťovacími koncerny v zemích střední a východní Evropy. Podrobnější pohled na jednotlivé pojišťovny a jejich podíly na trhu v oblasti životního i neživotního pojištění poskytuje tabulka č. 7.

Tabulka č. 7 **Pojišťovny působící v ČR a jejich podíly na trhu podle předepsaného pojistného (v mil. Kč) za období 1-12/2007**

pojišťovna	celkem (v mil. Kč)	%	neživotní pojištění	%	životní pojištění	%
Česká pojišťovna, a. s.	39,80	30,56	26,24	34,35	13,56	21,18
Kooperativa, pojišťovna, a. s.	29,01	22,27	22,11	28,94	6,90	12,81
Allianz pojišťovna, a. s.	9,60	7,37	6,99	9,15	2,61	4,84
ČSOB pojišťovna, a. s., člen holdingu ČSOB	9,06	6,95	3,64	4,76	5,42	10,06
Generali pojišťovna, a. s.	7,60	5,83	5,23	6,85	2,37	4,39
ING Životní pojišťovna N.V., pobočka pro Českou republiku	7,27	5,58	x		7,27	13,49
Pojišťovna České spořitelny, a. s.	6,45	4,95	0,05	0,07	6,40	11,88
Česká podnikatelská pojišťovna, a. s.	4,75	3,65	3,54	4,63	1,22	2,26
UNIQA pojišťovna, a. s.	3,78	2,90	2,68	3,50	1,11	2,06
Komerční pojišťovna, a. s.	2,21	1,70	0,32	0,42	1,89	3,50
PRVNÍ AMERICKO-ČESKÁ POJIŠŤOVNA, a. s. / AMCICO AIG Life	2,08	1,60	0,28	0,37	1,80	3,34
AXA životní pojišťovna, a. s.	1,70	1,30	0,05	0,07	1,65	3,05
Exportní garanční a pojišťovací společnost, a. s. (EGAP)	1,38	1,06	1,38	1,81	x	
POJIŠŤOVNA CARDIF PRO VITA, a. s.	1,25	0,96	1,05	1,37	0,20	0,38
AIG EUROPE, S. A., pobočka pro Českou republiku	0,97	0,74	0,97	1,27	x	
Aviva životní pojišťovna, a. s.	0,79	0,61	x		0,79	1,46
Pojišťovna VZP, a. s.	0,34	0,26	0,34	0,45	x	
Hasičská vzájemná pojišťovna, a. s.	0,34	0,26	0,33	0,43	0,01	0,02
VICTORIA VOLKSBANKEN pojišťovna, a. s.	0,29	0,26	0,08	0,10	0,22	0,40
Evropská cestovní pojišťovna, a. s.	0,25	0,19	0,25	0,33	x	
D. A. S. pojišťovna právní ochrany, a. s.	0,24	0,19	0,24	0,32	x	
AEGON pojišťovna, a. s.	0,23	0,18	x		0,23	0,43
Wüstenrot, životní pojišťovna, a. s.	0,23	0,18	x		0,23	0,43
Česká pojišťovna ZDRAVÍ, a. s.	0,21	0,16	0,21	0,27	x	
GERLING-Konzern Všeobecná pojišťovací akciová společnost - organizační složka	0,19	0,15	0,19	0,25	x	
Wüstenrot pojišťovna, pobočka	0,14	0,10	0,13	0,17	0,00	0,01
Slavia pojišťovna, a. s.	0,10	0,07	0,10	0,13	x	
Česká kancelář pojistitelů	0,00	0,00	0,00	0,00	x	
celkem	130,27	100,00	76,40	100,00	53,86	100,00

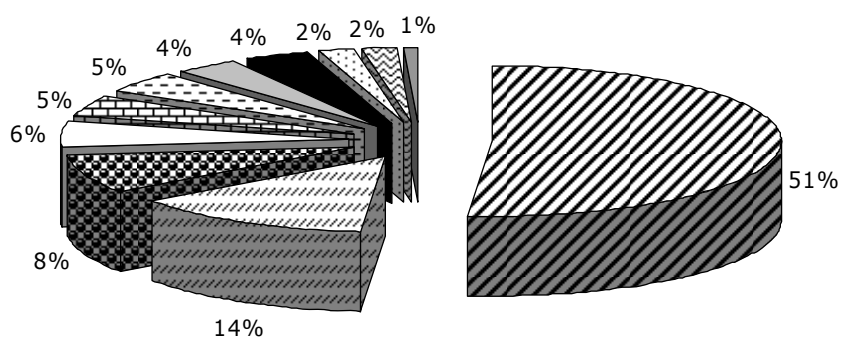
Legenda: x - pojišťovna neprovazuje

Zdroj: Česká asociace pojišťoven

Z výzkumu vyplynulo (graf č. 5), že v oblasti pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb má více než polovina (51 %) respondentů uzavřenou pojistnou smlouvu s pojišťovnou Kooperativa, a.s. Na druhém místě se umístila Česká pojišťovna, a.s., kterou uvedlo téměř 14 % respondentů. Česká podnikatelská pojišťovna, a.s., jejímž jediným akcionářem je Kooperativa, pojišťovna, a.s., se nachází s 8 % na třetím místě.

Většina pojišťoven v oblasti odpovědnosti za škodu vytváří pojistné produkty přímo pro provozovatele sociálních služeb. Tabulka č. 8 shrnuje vybrané současné pojistné produkty.

**Graf č. 5 Pojišťovny, s nimiž mají zařízení poskytující sociální služby uzavřenou pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb**



- Kooperativa pojišťovna, a. s.
- Česká pojišťovna, a. s.
- Česká podnikatelská pojišťovna, a. s.
- Hasičská vzájemná pojišťovna, a. s.
- bez odpovědi
- Ostatní (tj. smlouva není prozatím uzavřena, informaci doplní SSmP, v kompetenci zřizovatele, informaci neznají)
- UNIQA pojišťovna, a. s.
- Kooperativa pojišťovna a. s. (vedoucí pojistitel), Česká podnikatelská pojišťovna, a.s. (pojistitel)
- ČSOB Pojišťovna, a. s.
- Generali Pojišťovna a. s.
- ČSOB Pojišťovna, a.s. (vedoucí pojistitel), Česká pojišťovna, a.s., Kooperativa pojišťovna, a.s., Česká podnikatelská pojišťovna, a.s.

Tabulka č. 8 Vybrané pojistné produkty v oblasti pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb

název pojišťovny	název pojistného produktu	specifika pojistného produktu
Kooperativa, pojišťovna, a.s.	program pojištění měst a obcí	odpovědnost obce a subjektů zřizovaných obcí (příspěvkové organizace, obecně prospěšné společnosti atd.) za škodu způsobenou třetí osobě
Česká pojišťovna, a. s.	pojištění odpovědnosti za škodu podnikatele a průmyslu	určeno všem podnikatelům, nevýdělečným zájmovým sdružením, obcím, sdružením vlastníků domu apod. - široká pojistná ochrana
Česká podnikatelská pojišťovna, a. s.	pojištění obecné odpovědnosti	předmětem pojištění je škoda způsobená třetí osobě porušením právní povinnosti nebo provozní činnosti pojištěného
Hasičská vzájemná pojišťovna, a. s.	pojištění poskytovatelů sociálních služeb	pojištění se sjednává v rozsahu zákona č. 108/2006 Sb., o soc. službách
ČSOB pojišťovna, a. s.	pojištění odpovědnosti za škodu provozovatele zdravotnického zařízení	pojištění se sjednává pro případ právním předpisem stanovené odpovědnosti za škodu způsobenou jinému poškozením zdraví, usmrcením, poškozením, zničením nebo poškozením věcí, pokud pojištěný za takovou škodu odpovídá v důsledku poskytování zdravotní péče nebo provozem zdravotnického zařízení
Allianz pojišťovna, a. s.	pojištění odpovědnosti provozovatelů nestátních zdravotnických zařízení za škodu způsobenou v souvislosti s poskytováním zdravotní péče	odpovědnost provozovatele nestátního ambulantního zařízení za škodu usmrcením, na zdraví a na věci a také z ní vyplývající jinou majetkovou škodu; pojištění se vztahuje také na odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností pojištěného v souvislosti s provozováním nestátního zdravotnického zařízení

Zdroj: [www.koop.cz](http://www.koop.cz), [www.ceskapojistovna.cz](http://www.ceskapojistovna.cz), [www.cdp.cz](http://www.cdp.cz), [www.hvp.cz](http://www.hvp.cz), [www.csobpoj.cz](http://www.csobpoj.cz), [www.allianz.cz](http://www.allianz.cz)

**b) Jaký máte roční limit pojistného plnění?**

U 57 respondentů se výše ročních limitů pohybuje nejčastěji do částky 10 mil. Kč (tabulka č. 9). V tomto intervalu byl nejčtenější limit ve výši 5 mil. Kč. V mnoha případech sjednává pojistnou smlouvu zřizovatel pro několik zařízení poskytujících sociální služby najednou a stanovená agregovaná pojistná částka může dosahovat i řádu miliard Kč.

Tabulka č. 9 **Roční limity pojistného plnění**

intervaly ročních limitů	počet zařízení
0 - 10 000 000	57
10 000 001 - 20 000 000	10
20 000 001 - 40 000 000	3
40 000 001 - 60 000 000	2
60 000 001 - 80 000 000	0
80 000 001 - 100 000 000	3
ostatní (bez odpovědi, není stanoveno, údaje neznají, špatně uvedený limit, pojištění sjednané zřizovatelem atd.)	34
celkem	109

**c) Která rizika pojistná smlouva kryje?**

Většina respondentů uvedla, že jejich pojistná smlouva kryje odpovědnost za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Kromě odpovědnosti za škody na zdraví, životě a majetku (ztráta, zcizení, poškození) třetích osob zde bylo dále uvedeno: pojištění odpovědnosti za škodu vyplývající z vlastnictví, držby nebo jiného oprávněného užívání nemovitosti sloužící k výkonu činnosti uvedené v pojistné smlouvě; pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku a za škodu způsobenou vadou vykonané práce, která se projeví po jejím předání; pojištění odpovědnosti za škody vzniklé zdravotní pojišťovně vynaložením nákladů na zdravotní péči, pojištění rizika pracovních úrazů, krádeží, vandalismu, živelních událostí apod.

**d) Obsahuje pojistná smlouva i spoluúčast a v jaké výši?**

Většina respondentů (71 %) uvedla, že jejich pojistná smlouva obsahuje spoluúčast, 7 % se vyjádřilo záporně a 22 % respondentů se k této podotázce vůbec nevyjádřilo. Výše spoluúčasti se u 90 % respondentů, kteří odpověděli „ano“, pohybuje maximálně do částky 5 000 Kč.

**Otázka č. 4 *Bylo v souvislosti se vznikem škody prokázáno zaviněné porušení povinností ze strany zaměstnance? Jak byla tato skutečnost řešena?***

V rámci této otázky jsme zjišťovali, jakým způsobem zařízení poskytující sociální služby postupují v případě, pokud se v souvislosti se vznikem škody prokáže porušení povinností ze strany zaměstnance. Na výběr byly čtyři možnosti - projednání, finanční postih, náhrada škody podle § 250 zákoníku práce (max. výše do 4,5násobku průměrného měsíčního výdělku) a jiný způsob (např. skončení pracovního poměru).

Většina respondentů (67 %) výslovně uvedla, že nedošlo ke vzniku žádné škody, která by byla zaviněna porušením povinností ze strany zaměstnance, 25 %

respondentů na otázku vůbec neodpovědělo a pouhých 8 % respondentů uvedlo, jak nastalou skutečnost řešili. Nejčastějším způsobem řešení bylo projednání, dále zde byly uvedeny kombinace projednání a finanční postih, příp. náhrada škody a ve dvou případech se vzniklá skutečnost řešila rozvázáním pracovního poměru s příslušným pracovníkem.

**Otázka č. 5 *Jakým způsobem Vaši zaměstnanci získávají informace o právních předpisech (nejen z oblasti sociálního zabezpečení) vztahujících se k výkonu jejich povolání?***

V této otevřené otázce respondenti uváděli mnoho nejrůznějších způsobů, kterými zaměstnanci získávají informace o právních předpisech vztahujících se k výkonu jejich povolání. Získané poznatky jsou uvedeny v tabulce č. 10. Lze si povšimnout, že jako nejčastější způsob získání informací byly uváděny semináře, školení, stáže, samostudium, kurzy, vzdělávací programy - tj. oblast vzdělávání. Většina respondentů uvedla několik způsobů (např. školení + porady + internet), takže celkový součet (297 různých možností) daleko převyšuje počet vyplněných dotazníků.

**Tabulka č. 10 *Způsoby, kterými zaměstnanci získávají informace o právních předpisech vztahujících se k výkonu jejich povolání***

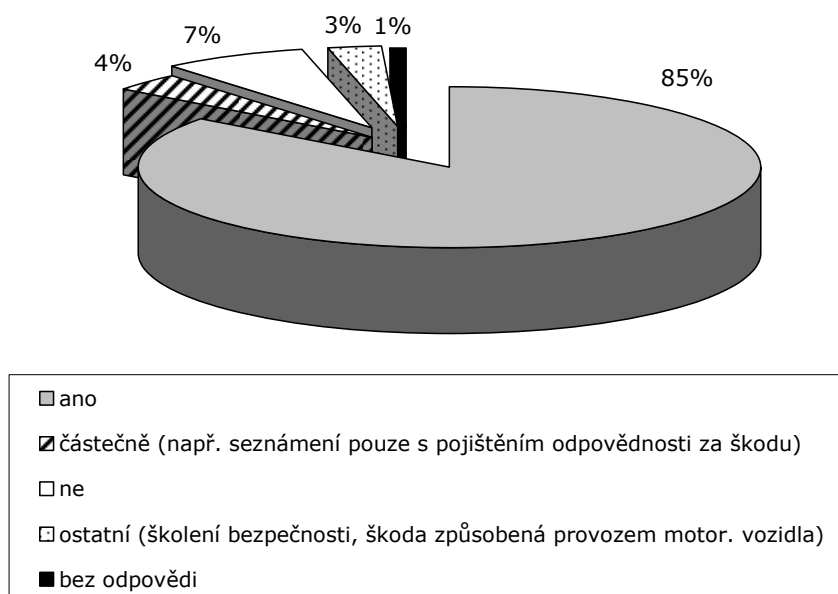
semináře, školení, vstupní školení, stáže, samostudium, kurzy, vzdělávací programy	123
porady, provozní schůzky	57
internet, odborná literatura, nástěnky, softwarové programy, informační systémy	48
zákony, vyhlášky, vnitřní předpisy, směrnice, standardy kvality sociálních služeb	45
externí odborníci	18
znalost zákona - povinnost ze strany zaměstnanců	6

**Otázka č. 6 *Získali zaměstnanci prostřednictvím svého zaměstnavatele informace o právních předpisech majících vztah k odpovědnosti za škodu vzniklou při poskytování sociálních služeb?***

Většina, tj. 93 respondentů (85 %) uvedla, že zaměstnanci od nich získali veškeré relevantní informace o právních předpisech majících vztah k odpovědnosti za škodu vzniklou při poskytování sociálních služeb. 4 respondenti uvedli, že své zaměstnance seznámili pouze částečně (např. poskytli pouze informace o uzavření pojištění odpovědnosti za škodu) a 8 respondentů neposkytlo svým zaměstnancům žádné informace. Ve dvou případech byli zaměstnanci seznámeni pouze s odpovědností za škodu způsobenou provozem motorového vozidla (graf č. 6).



Graf č. 6 **Získali zaměstnanci prostřednictvím svého zaměstnavatele informace o právních předpisech majících vztah k odpovědnosti za škodu vzniklou při poskytování sociálních služeb?**



#### Otázka č. 7 **Komunikace s klienty**

**Kdo zajišťuje komunikaci a informovanost uživatele, kdo hodnotí míru spokojenosti s informacemi, její periodicitu?**

**a) Jakým způsobem zajišťujete poskytování informací podle písm. b), d), e) § 88 zákona o sociálních službách? Používáte vždy písemnou formu?**

Informovanost klienta zajišťují vedoucí pracovníci daného zařízení, sociální pracovníci, odborní a klíčoví pracovníci, příp. pracovníci oddělení. Forma, kterou ve svém sdělení použijí, závisí na psychickém i fyzickém stavu klienta, stupni jeho postižení a schopnosti informaci správně přijmout. Využívají se proto různé způsoby, které jsou přizpůsobeny jednotlivým potřebám klientů. Většina respondentů (77 %) uvedla, že ne vždy používají ve styku s klientem pouze písemnou formu. Citují:

*„Málokdy používáme ve vztahu ke klientovi písemnou formu vzhledem k tomu, že klienti neumí číst a psát. Ve vztahu k jejich příbuzným a jejich zákonným zástupcům používáme vždy písemnou formu.“*

*„Forma sdělení musí klientovi vyhovovat tak, aby obsah pochopil co nejlépe. Používáme i obrázky.“*

Rovněž zde respondenti uváděli výčet nejrůznějších způsobů, kterými zajišťují poskytování informací pro své klienty (tabulka č. 11). Nejčastěji jsou informace předávány při besedách s klienty a vstupním pohovoru. Postupují podle vnitřních pravidel, předpisů, směrnic, standardů kvality sociálních služeb, metodických pokynů a s klientem také vedou osobní rozhovor. Ve většině případů bylo uvedeno více způsobů

najednou (např. vstupní pohovor + besedy s klienty), proto celkový součet 384 převyšuje počet vyplněných dotazníků. Cituji:

*„Před nástupem zapůjčíme nastávajícímu klientovi a jeho rodině vzorovou Smlouvu o poskytování sociálních služeb, Vnitřní pravidla a Sazebník úhrad našeho zařízení. Tyto dokumenty si mohou prostudovat již před nástupem. Současně předáváme informační letáček o našem zařízení. Vnitřní pravidla jsou k dispozici stávajícím klientům u staničních sester. Na vyžádání jsou jim kdykoliv zapůjčena. Vnitřní pravidla a směrnice na vyřizování stížností jsou také zveřejněna ve vstupní hale domova v plném znění.“*

*„...V zařízení je zaveden systém primární sestry (zdravotnický pracovník) a patron (přímá obslužná péče) pro jednoho klienta. Tito jsou garanty správných informací jak ve vztahu k rodině klienta, tak ke klientovi.“*

Tabulka č. 11 **Způsoby poskytování informací klientům**

besedy s klienty	52
vstupní pohovor	49
vnitřní pravidla, předpisy, směrnice, Standardy kvality sociálních služeb, pravidla pro podávání a vyřizování stížností, metodické pokyny, sazebník úhrad, provozní řád	48
jednání se zájemcem o službu, osobní kontakt, individuální rozhovory	47
www stránky, informační portál MPSV	35
nástěnky, vývěsky, informační tabule, rozhlas	33
smlouva o poskytování sociálních služeb, přílohy smluv, domácí řád	31
informační letáky	25
informační brožura	21
časopis, články v tisku	11
informační materiály, propagační CD, obrázky, registr poskytovatelů sociálních služeb	11
telefon, e-mail, informační dopisy	6
schránka důvěry	5
den otevřených dveří, prohlídka zařízení	5
alternativní komunikace (braillovo písmo, fotodokumentace, zvuková nahrávka, piktogramy)	3
informace na požádání klientů, různé způsoby, které jsou přizpůsobeny potřebám klientů	2

#### **b) Mají klienti možnost klást doplňující otázky?**

Naprostá většina respondentů (94 %) uvedla, že jejich klienti mají možnost klást doplňující otázky, 6 % se k této otázce nevyjádřilo.

#### **c) Využívají klienti této možnosti?**

Většina (85 %) respondentů odpověděla, že jejich klienti dostatečně využívají možnost klást doplňující otázky, přičemž v některých případech se více ptají opatrovníci, příbuzní či zákonní zástupci. Podle míry duševních schopností a vyjadřovacích schopností klienta je snaha přizpůsobit komunikaci na takovou úroveň, aby došlo k vzájemnému porozumění. Pouze 7 % respondentů uvedlo, že jejich klienti této možnosti využívají velmi zřídka, ve 2 % zařízeních této možnosti nevyužívají vůbec a 6 % respondentů nechalo tuto otázku bez odpovědi.

**d) V případě opatření omezujících pohyb osob (§ 89 zákona o soc. službách), jakým způsobem stanovujete, že osoba, proti níž má toto opatření směřovat, je schopna pochopit, co jí chcete v této věci sdělit (zda je v dané chvíli „in“)?**

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že většina (70 %) respondentů používá opatření omezující pohyb osob (podle § 89 zákona č. 108/2006, o sociálních službách), 19 % nikoliv, u 2 % zařízení nebylo tuto situaci třeba řešit a 9 % respondentů neodpovědělo.

16 % respondentů v nastalém případě postupuje podle metodických pokynů, vnitřních předpisů, směrnic a zpracovaných pravidel podle metodiky ministerstva práce a sociálních věcí. Zbývajících 54 % respondentů odpovídalo velmi specificky, přičemž uvedené způsoby se navzájem doplňovaly a prolínaly.

I přes obtíže spojené s jednoznačným zařazením do skupiny lze zjištěné poznatky shrnout následovně (tabulka č. 12). V 18 % zařízení, která poskytují sociální služby, se nejprve snaží klientovi vše vysvětlit, uklidnit ho, pozorují jeho celkový stav, spolupracují s rodinou a ošetřujícím lékařem. 9 % respondentů uvedlo, že opatření omezující pohyb osob (zejména postranice a zábrany na lůžku) používají pouze se souhlasem uživatele, příp. zákonného zástupce, rodiny, opatrovníka nebo na základě doporučení lékaře. V 8 % řeší situaci pouze lékař, který vše zhodnotí a dává souhlas s použitím omezujících prostředků. Klientovi je opět vše vysvětleno a jsou informováni příbuzní.

Tabulka č. 12 **Opatření omezující pohyb - pochopení klienta**

<b>způsob, jakým je osoba, proti níž směřuje opatření omezující pohyb, schopna toto pochopit</b>	<b>počet zařízení</b>	<b>podíl (v %)</b>
nepoužívají opatření omezující pohyb osob	21	19
bez odpovědi	10	9
nebylo potřeba řešit	2	2
metodika, směrnice, vnitřní předpis, pravidla podle metodiky MPSV	17	16
neustálé vysvětlování, rozhovor s uživatelem, odpoutání pozornosti, zklidnění, pozorování celkového stavu, spolupráce s rodinou, projednání s ošetřujícím lékařem	20	18
použití opatření se souhlasem uživatele, na základě doporučení lékaře, projednání s rodinou	10	9
rozhodnutí lékaře, postup v souladu se zákonem, informování zákonného zástupce a příbuzných	9	8
posouzení aktuálního zdravotního stavu, monitorování psychického stavu uživatele, dřívější zkušenosti s klientem	6	6
zpětný dotaz na pochopení, kontrolní otázky	3	3
alternativní komunikační metody	3	3
týmové projednání	2	2
snaha situacím předcházet	2	2
informace o použití restriktivních opatření již při jednání se zájemcem o službu	2	2
použití opatření pouze ve vyhraněných situacích	2	2
<b>celkem</b>	<b>109</b>	<b>100</b>

Otázka č. 8 **Má klient možnost vyjádřit svou negativní vůli (např. odmítnutí rehabilitace)? Používáte v tom případě formu tzv. negativního reversu (tj. písemné odmítnutí klienta s tím, že jsou mu známy důsledky jeho rozhodnutí)?**

Pokud se jedná o projev negativní vůle, případně použití negativního reversu, je nutno si uvědomit, že každý typ zařízení poskytující sociální služby se specializuje na jiný okruh klientů a rovněž rozsah poskytovaných služeb je různý. Např. v případě chráněného bydlení, domů na půl cesty apod. jsou cílovou skupinou víceméně samostatně žijící osoby bez omezení (zbavení) způsobilosti k právním úkonům a rozsah poskytovaných služeb je daleko nižší než v jiných typech zařízení, takže projev jejich negativní vůle připadá v úvahu spíše výjimečně. Jiná situace je v domovech pro osoby se zdravotním postižením (zejména s postižením mentálním) a v domovech pro seniory. Pokud se jedná o tyto typy zařízení, respondenti sdělili, že zde se přistupuje ke každému klientovi individuálně.

Žádný respondent v rámci provedeného šetření výslovně neuvedl, že by jejich klienti neměli možnost vyjádřit svou negativní vůli. Většina (97 %) všech respondentů jednoznačně uvedla, že jejich klienti tuto možnost mají. Jiné odpovědi jsme zaznamenali ve třech případech:

- v jednom případě respondent uvedl, že souhlas klienta nahrazují souhlasem opatrovníka, neboť klienti jsou zbaveni (omezeni) ve způsobilosti k právním úkonům a ne vždy jsou schopni posoudit důsledky svého jednání,
- jeden respondent sdělil, že v uvedeném zařízení se pracovníci s projevem negativní vůle zatím neseťkali,
- jeden respondent na tuto otázku neodpověděl.

Většina respondentů uvedla, že pracovníci jejich zařízení vždy respektují přání klienta, který má možnost odmítnout cokoli (např. odmítnutí kontrol ze strany zaměstnanců v nočních hodinách, společných kulturních a společenských aktivit, terapie, stravy, osobní hygieny, omezení kouření, abstinence, stravovací diety, naordinované léčby apod.). Jako nezbytná se také jeví komunikace s klientem dle stupně jeho mentálního postižení.

Součástí této otázky dále bylo, zda v případě projevu negativní vůle respondenti používají formu negativního reversu. 55 respondentů uvedlo, že ano, přičemž někteří výslovně uvedli jeho využití pouze u svéprávných klientů, kteří jsou schopni pochopit důsledky svého jednání. 36 respondentů formu negativního reversu nevyužívá, ale většina z nich provádí záznam do zdravotnické dokumentace. Jedním z nejčastěji uváděných důvodů jsou problémy klientů s písemnostími - tj. někteří klienti nerozumí písemnému textu, neumí číst, psát apod. Ve dvou případech bylo uvedeno, že se snaží klienta ovlivnit tak, aby negativní revers nemuseli vůbec použít a tři respondenti uvedli, že se s případem použití negativního reversu neseťkali. 13 respondentů nezaujalo k použití negativního reversu jednoznačný postoj. Citují:

*„Klient diabetik, kterého jsme roky učili vyrovnat se s dietou, protože ta u něj vyvolávala agresivní chování, je již smířen s tím, že tuto dietu bude i nadále dodržovat. Takovému klientovi musíme samozřejmě opatrně vysvětlit jeho práva v této oblasti, protože při přílišném zdůrazňování možnosti negativního reversu, by jistě už dietu nedržel. A přece nám záleží na jeho zdraví. Ideální názor takového klienta je, že on sice nemusí držet dietu na základě podepsaného reversu, ale ví, že kdyby ji nedržel, tak by mohl umřít.“*

*„U problémových klientů se vždy nejdříve vede pohovor, nabídne se jednání a vysvětlení dle povahy věci například s psychologem, právníkem, lékařem či ředitelkou zařízení. Vždy se klientovi dostane poučení ve smyslu „Vaše nedotknutelnost“ včetně tiskopisu „negativní revers“. Zpravidla celkovou situaci vyřešíme pohovorem. Pouze v jednom případě právník doporučil ukončení poskytování služeb výpovědí, která se v konečném důsledku nerealizovala (klientka v zařízení pobývá dodnes, problémy nepřekračují únosnou mez, i když je to někdy velmi těžké).“*

#### Otázka č. 9 **Jak postupujete v případě přechodné duševní poruchy klienta?**

Jen malá část (8 %) respondentů uvedla, že v zařízení mají pouze klienty s trvalou duševní poruchou, a tudíž se jich tato otázka netýká. 2 % odpovědí zůstalo nevyplněných a další 2 % respondentů se s podobnou situací nesešla.

Postupů, jež jednotlivá zařízení využívají při přechodné duševní poruše klienta, je celá řada. Nicméně lze shrnout, že většina (69 %) všech respondentů kontaktuje lékaře, příp. psychiatra, který stanoví další postup a v závažných případech dojde k hospitalizaci v psychiatrické léčebně. Do doby příjezdu lékaře je snaha o zklidnění situace. Respondenti uvedli, že monitorují klientovo chování a kontaktují rodinu, resp. blízké osoby, opatrovníka. Ve 4 % jsou uživatelé hospitalizováni přímo v psychiatrické léčebně. 7 % respondentů postupuje výhradně podle směrnic, vnitřních předpisů, standardů či rizikových plánů a 8 % respondentů odpovědělo ryze specificky - např. situaci probírají s klientem až po jeho uzdravení, zaujímají individuální přístup, tj. někdy postačí rozhovor klienta se zaměstnancem, někdy je potřeba pomoc rodiny, lékaře, používají slovní uklidnění, snaží se odvést klientovu pozornost a zavést ho na bezpečné místo nebo mají specializovaný personál, který je schopen odborně řešit projevy duševních chorob.

#### Otázka č. 10 **V případě, že klient není zbaven způsobilosti k právním úkonům, avšak není schopen pochopit obsah sdělení a relevantně s ním souhlasit/nesouhlasit, nahrazujete vůli klienta souhlasem osob blízkých?**

Přibližně čtvrtina (28 %) respondentů na tuto otázku odpověděla záporně. Nenahrazují vůli klienta souhlasem blízkých osob, nýbrž je pouze informují a s rodinou úzce spolupracují. Naproti tomu 43 % všech respondentů odpovědělo, že v takovém případě nahrazuje vůli klienta souhlasem jiných osob, a to v tom případě, pokud je určen opatrovník, kontaktní osoba, kolizní pracovník, příp. existuje-li plná moc, která zmocňuje rodinného příslušníka ke všem právním úkonům. Jen malá část (6 %) této možnosti využívá pouze někdy. Oproti tomu 11 % dotázaných používá individuální přístup. Jednají v zájmu klienta a hledají takový způsob komunikace, aby i přes vzniklé obtíže mohl vyjádřit svou svobodnou vůli. U 6 % respondentů jsou klienty osoby zbavené (omezené) způsobilosti k právním úkonům, a tudíž se jich tato otázka netýkala. U 1 % respondentů lze shrnout odpověď následovně: *„Naši klienti, kterých se to týká, nemají žádné blízké osoby ani se o ně nikdo jiný nezajímá (věkový průměr 53 let).“* Ve 3 % uvedli, že postupují podle rozhodnutí lékaře a v dalších 3 % postupují podle doporučených postupů, vnitřních předpisů a standardů kvality sociálních služeb. Poslední odpověď, kterou naštěstí uvádí jen malá část respondentů, je krajně vyhýbavá - nedozvídáme se z ní, co jsou ona doporučení a vnitřní předpisy, jaký je jejich obsah ani kdo je stanoví a schvaluje.

Otázka č. 11 **Jaké problémy spojené s odpovědností za škodu při poskytování sociálních služeb považujete za nejvýznamnější?**

Přestože velmi málo respondentů uvedlo přímou zkušenost s odpovědností za škodu při poskytování sociálních služeb (viz rozbor odpovědí na otázku 11), za nejvýznamnější problém s ní spojený lze podle téměř třetiny (32 %) respondentů považovat všechny problémy, které se vztahují k oblasti poškození zdraví klienta, úrazů, fyzického napadení a smrti. Jako další problémy, byť ne tak významné, byly uváděny: omezování práv osob (svoboda jedince), zajištění bezpečí uživatele (versus volný pohyb osob), složitá administrativa, komunikace s úřady, soudní spory, postoj pojišťovny v případě pojistného plnění, prokázání míry zavinění, nahrazení vůle klienta, nedostatečné finanční ohodnocení zaměstnanců v souvislosti s mírou zodpovědnosti, přehnané požadavky rodinných příslušníků atd. Čtvrtina (26 %) respondentů uvádí, že se s žádným problémem nesetkali, příp. žádný problém nepovažují za nejvýznamnější a 8 % se k této otázce nevyjádřilo. Citují:

*„Je těžké najít hranici mezi omezováním osobní svobody klienta a jeho ohrožením. (Např. možnost uvařit si sám kávu - opaří se? Kdo za to může?)“*

*„Určit hranici mezi omezováním svobody a zajištěním bezpečnosti klienta. Např. klient má po zácviku a odstraňování rizik možnost chodit na procházku sám, nic se mu dlouho nestane, a pak si jednou zlomí nohu nebo zabloudí a ztratí se. Kdo za to odpovídá, když jsme tu od toho, abychom mu poskytovali pomoc a podporu a dbali na jeho bezpečnost?“*

*„Vzhledem k cílové skupině klientů s duševním onemocněním a zčásti také zneužívající návykové látky se někdy může stát, že projevy našich klientů a poskytování sociální služby tak, aby naopak nebyly omezovány práva osob ostatních, se mohou stát poměrně problematické.“*

*„Největším problémem je velká míra zodpovědnosti u pracovníků sociální péče a jejich naprosto nedostatečné finanční ohodnocení (pracovníci v přímé péči ve 4. platové třídě mají od 8 060 Kč do 12 150 Kč hrubého). Za tento plat je nemožné vyžadovat velkou zodpovědnost. U zdravotních sester je již situace o něco jiná a plat je přiměřenější vysoké zodpovědnosti.“*

*„Standardy - široké pojetí práv uživatelů oproti velkému množství nařizujících předpisů pro poskytovatele např. z oblasti hygieny, nouzové a havarijní situace, protipožární ochrana, restriktivní opatření atd.“*

Otázka č. 12 **V případě, že je ve Vašem zařízení poskytována zdravotně léčebná péče, jak dalece postupujete v těchto případech (např. souhlas s léčebnými výkony, odmítnutí výkonu) podle příslušných ustanovení zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (v platném znění) a vyhlášky č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci (v platném znění)?**

Po obsahové stránce se těžko rozlišuje hranice mezi sociální a zdravotní péčí, neboť většina zařízení, která poskytují sociální služby, zajišťují a zprostředkovávají pro své klienty péči zdravotně léčebnou.

Téměř dvě třetiny (63 %) respondentů popsal konkrétní postupy, jež využívají podle příslušných ustanovení zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (v platném znění) a vyhlášky č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci (v platném znění). Lze tudíž předpokládat, že tato zařízení zdravotně léčebnou péči poskytují. 30 % respondentů poskytuje pouze ošetrovatelskou péči, přičemž spolupracují s odbornými zdravotnickými zařízeními, a 7 % neodpovědělo.

Uvedené postupy jsou úzce provázány, a proto je obtížné jejich jednoznačné zařazení do předem vymezených skupin. Nicméně většina zařízení odpověděla v tom smyslu, že vzniklé situace jsou jak v kompetenci lékaře, tak se také řídí individuální volbou klienta. Citují: „*Lékař projedná vše s uživatelem, informuje ho o skutečnostech a možnostech pro uživatele a domlouvá s ním další postup. V případě souhlasu uživatele se pokračuje na základě rozhodnutí lékaře (uloženo ve zdravotnické dokumentaci). V případě, že uživatel nesouhlasí a podepíše negativní revers, je poučen o důsledcích svého rozhodnutí a jeho vůle se respektuje.*“ V případě domovů pro osoby se zdravotním postižením se úzce spolupracuje se zákonnými zástupci či opatrovníky. Některá zařízení pouze uvedla, že postupují v souladu se zákonem, předpisy, příp. podle zpracované metodiky a šest zařízení se s odmítnutím klientů doposud nesetkalo.

**Otázka č. 13 Zajišťuje Vaše zařízení další doplňkové služby (kadeřnictví, pedikúra apod.) prostřednictvím samostatných subjektů (např. na IČO)?**

Celých 74 % respondentů zajišťuje doplňkové služby prostřednictvím samostatných subjektů, 26 % respondentů nikoliv. U nepobytových typů zařízení a pak u takových, kde klienti mají možnost obstarat si tyto služby mimo zařízení (např. uživatelé chráněného bydlení nebo domů na půl cesty) by bylo zajišťování podobných doplňkových služeb zbytečné. V úvahu připadá zejména u domovů pro seniory a domovů pro zdravotně postižené. U těchto typů zařízení z výzkumu vyplynulo, že naprostá většina (88 %) domovů pro seniory i domovů pro osoby se zdravotním postižením (67 %) zajišťuje doplňkové služby (tabulka č. 13).

**Tabulka č. 13 Zajišťování doplňkových služeb prostřednictvím samostatných subjektů u domovů pro seniory a domovů pro osoby se zdravotním postižením**

doplňkové služby	domov pro seniory		domov pro osoby se zdravotním postižením	
	počet zařízení	podíl (v %)	počet zařízení	podíl (v %)
ano	51	88	22	67
ne	7	12	11	33
celkem	58	100	33	100

**Otázka č. 14 Pokud ano, vyžadujete od těchto samostatných subjektů, aby měly uzavřeno odpovědnostní pojištění pro případ škody způsobené klientovi v souvislosti s jejich činností? (např. pedikérka pořeže diabetika)**

Z 81 respondentů, kteří odpověděli na předchozí otázku kladně, požaduje odpovědnostní pojištění pouhá čtvrtina (25 %), 73 % nikoliv, 2 % nechala tuto otázku bez odpovědi. Názory na tuto problematiku se různí. Někteří již uvažují o tom, že odpovědnostní pojištění budou vyžadovat, někteří ho pouze doporučují, protože v případě škody nesou odpovědnost právě samostatné subjekty, a někteří ho nepožadují, neboť obtížně shánějí poskytovatele těchto služeb. Citují: „*Když budeme konkrétně po těchto pracovnících požadovat pojištění, přijdeme o ně, a protože sídlíme na malé vesnici kousek od malého města, nemůžeme si vybírat. Nejsme pro tyto pracovnice zase tak velký kšeft. Samozřejmě, že se stane, že při holení dojde k drobnému poranění, ale za dvacet let co pracuji v zařízení se nestalo nic závažnějšího.*“

### 3. Shrnutí poznatků z dotazníkového šetření

K vyplnění dotazníků nebyli respondenti nijak stimulováni, ale přesto byla návratnost 36 %, přičemž skladba respondentů byla regionálně rovnoměrná. Překvapivým zjištěním byl fakt, že 73 % respondentů neuvedlo v letech 2003 - 2007 žádnou stížnost klientů z důvodu škody (újmy) způsobené v souvislosti s poskytováním sociálních služeb. Zbývajících 27 % respondentů zaevidovalo celkem 231 stížností.

Lze se domnívat, že převážná většina respondentů, kteří neuvedli žádnou stížnost, byli vedeni buď obavami z možných následných postihů anebo nechtěli průzkum zatěžovat banalitami typu drobných krádeží apod. Podrobnější analýza ukázala, že z celkového počtu 231 stížností mělo pouze 23 charakter odpovídající účelu prováděného výzkumu. Z odpovědí na závěrečné otázky dotazníku (zejména na otázku č. 11) lze však usuzovat, že respondenti problémy velmi dobře znají a pravděpodobně je už v minulosti nějakým způsobem řešili.

Regionální rozložení počtu stížností bylo ve srovnání s regionálním rozložením počtu respondentů méně rovnoměrné. Např. respondenti v Plzeňském a Zlínském kraji neuvedli žádné stížnosti, ale velký počet stížností (v průměru 6 na jedno zařízení) naopak vykážali respondenti v kraji Moravskoslezském. Téměř polovina (45 %) stížností byla řešena v zařízení, pětina zřizovatelem. Pětina případů byla předmětem policejního vyšetřování a pouze 6 % případů bylo řešeno soudní cestou.

Pokud jde o povinné pojištění odpovědnosti za škodu, zákon č. 108/2006 Sb. nechává výběr pojišťovny a sjednání pojistných podmínek na zařízení sociálních služeb. Předmětem průzkumu rovněž bylo, se kterou pojišťovnou mají respondenti uzavřenu pojistnou smlouvu, v jaké výši je roční limit pojistného plnění, která rizika pojistná smlouva kryje a zda pojistná smlouva obsahuje spoluúčast pojištěného subjektu, příp. v jaké výši.

Polovina (51,4 %) respondentů odpověděla, že mají smlouvu uzavřenu s Kooperativou, pojišťovnou, a.s., 13,9 % s Českou pojišťovnou, a.s. a 8,3 % s Českou podnikatelskou pojišťovnou, a.s. Ostatní buď na otázku neodpověděli nebo měli smlouvu uzavřenou s některou jinou pojišťovnou. Limit pojistného plnění byl relativně nízký. U více než poloviny respondentů se výše ročních limitů pohybuje do částky 10 000 000 Kč a v tomto intervalu byl nejčastější limit ve výši 5 000 000 Kč. Výše spoluúčasti u těch respondentů, kteří spoluúčast mají, se pohybuje maximálně do částky 5 000 Kč.

Aplikace právních předpisů upravující odpovědnost za škodu vyžaduje v praxi jejich dobrou znalost. Z odpovědí vyplynulo, že informovanost v tomto směru zajišťuje vedení zařízení a naprostá většina respondentů zde nevidí žádný problém. Skutečnost však pravděpodobně bude právě opačná: problém je v tom, že jde o dosti složitou právní problematiku a v čele zařízení zpravidla není právník, který by byl s teorií i praxí odpovědnosti dobře obeznámen. Značná část respondentů uvedla, že jejich zaměstnanci vedle školení získávají potřebné znalosti i samostudiem. Lze vyslovit domněnku o malé efektivnosti takového postupu. Populárně naučné příručky prakticky neexistují a pro laika je autentické znění právních předpisů často nesrozumitelné (navíc není většinou schopen v právním textu rozeznat nuance, které mají často zásadní charakter).

Další blok otázek byl zaměřen na komunikaci s klientem. Odpovědi ukázaly, že respondenti si jsou dobře vědomi problémů, které by zde mohly nastat.

Zdánlivě okrajovým problémem pro respondenty je pojištění odpovědnosti za provozování tzv. „doplňkových služeb“ (kadeřnictví, pedikúra, masáže apod.) vykoná-



vaných třetími subjekty v pronajatých prostorách zařízení. Přestože tyto subjekty nesou samy riziko odpovědnosti za škodu způsobenou zákazníkovi, bylo by v zájmu rezidenčních zařízení sociálních služeb vyžadovat i od nich, aby uzavřely pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zařízení.

## IV. Závěry a doporučení

Studie ukázala, že význam právní odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb, který již dnes není nezanedbatelný, se bude v průběhu doby neustále zvyšovat. Příčinou tohoto jevu je větší pozornost společnosti k dodržování lidských práv v souvislosti s poskytováním sociálních služeb všeobecně a s tím související vyšší právní vědomí klientů a jejich rodinných příslušníků.

V ČR zatím prakticky neexistují soudní spory o náhradu škody za újmu na zdraví, majetku a osobnostních právech klientů rezidenční péče. Lze však očekávat, že stejně jako je tomu již dnes při poskytování zdravotnických služeb, se klienti ve stále větší míře začnou domáhat svých domnělých nebo skutečných práv, a to i soudní cestou. Již dnes ve zdravotnictví soudně přiznané výše náhrady škody za způsobenou újmu na zdraví dosahují desítek milionů Kč.

Obdobná situace se dá předpokládat i u rezidenčních zařízení sociální péče. Zákonem o sociálních službách uložená povinnost pojištění pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb je proto nezbytná. Poskytovatelé sociálních služeb sice tuto povinnost plní, smlouvy uzavírají, avšak často bez detailní znalosti rozsahu faktického pojistného plnění. V důsledku toho pojistná ochrana nemusí krýt veškerá rizika a případnou pojistně nekrytou újmu by musel hradit ze svých prostředků zřizovatel.

Navíc značná část poskytovatelů rezidenční péče má uzavřeno odpovědnostní pojištění v limitu do Kč 5 000 000 ročně (viz tabulka č. 9), lze vyslovit domněnku, že jsou pravděpodobně podpojištěni a v případě závažné škodní události by tento roční limit na úhradu škody nemusel být dostatečný.

Pro zjištění aktuálního stavu znalostí poskytovatelů rezidenční péče o odpovědnostním pojištění za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb je součástí této studie i dotazníkové šetření, které přineslo řadu poznatků, z nichž nejvýznamnější jsou:

1. Z dotazníků je vidět, že někteří respondenti se v problematice zcela neorientují, protože odpovědi v dotaznících si často protiřečily, byly rozpačité, nesoustavné a někdy i zavádějící. Z celkového vyznění dotazníků je vidět, že většina poskytovatelů není připravena na konfrontaci s reálným uplatněním právní odpovědnosti za škodu související s poskytováním služeb v praxi.
2. Respondenti existenci problémů právní odpovědnost neradi přiznávají, často píšou, že za posledních 5 let žádné nebyly (tabulka č. 3). Ve skutečnosti jsou si jich dobře vědomi (pravděpodobně se s nimi i setkali). O tom svědčí i odpovědi k otázce 11 (jaké vidí problémy): respondenti zřejmě problémy znají a pravděpodobně je v minulosti nějakým způsobem řešili.
3. Pokud jde o úroveň právního vědomí v oblasti odpovědnosti, je velmi zážející skutečnost, že respondenti zde nevidí žádný problém. Přitom právní odpovědnost je složitá a rozsáhlá problematika i pro právníky. Vedoucí pracovníci rezidenčních zařízení nejsou zpravidla právnicky vzdělaní, takže z objektivních důvodů nemohou kvalifikovaně seznámit své podřízené s danou problematikou. Pokud respondenti uvádějí, že zaměstnanci zařízení získávají příslušné znalosti i samostudiem, lze vyslovit domněnku o malé efektivnosti takového konání. Populárně naučné příručky prakticky neexistují a navíc pro laika je autentické znění právních předpisů často

nesrozumitelné (navíc není většinou schopen v právním textu rozeznat nuance, které mají často zásadní charakter).

4. Ačkoli rezidenční zařízení nenesou právní odpovědnost za škodu způsobenou třetími subjekty, poskytujícími komerční služby v prostorách zařízení (pedikérky, holiči, kadeřnice...), je z odpovědí v otaznících patrné, že tyto subjekty pojištění odpovědnosti většinou nemají a rezidenční zařízení to na nich nevyžaduje, ačkoli by to bylo i v jeho zájmu (ochrana proti případným nárokům poškozených klientů).

**Na základě výše uvedeného doporučujeme:**

- Zvýšit právní vědomí poskytovatelů rezidenčních služeb, a to:
  - a) V rámci jak pregraduálního, tak postgraduálního studia věnovat větší pozornost problematice právní odpovědnosti za škodu.
  - b) Vydat příručku o odpovědnosti za škodu při poskytování sociálních služeb, která by tuto problematiku řešila z hlediska občanskoprávního, pracovněprávního i trestněprávního.
- Do příloh prováděcího předpisu k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách dát vzory formulářů k § 88 zákona, rámcově upravující obsah povinností poskytovatelů sociálních služeb. Toto právní ustanovení sice obecně ukládá poskytovatelům povinnosti, ale realizace je ponechána na nich, což vede k nejednotnosti v aplikaci. Terénu by pomohly vzory právních úkonů a zamezilo by se tak případným následným problémům. Lze postupovat analogicky tak, jak jsou řešeny otázky související s odpovědností při poskytování zdravotnických služeb ve vyhlášce č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci (v platném znění).
- V novele zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách zakotvit povinnost rezidenčních zařízení sociálních služeb vyžadovat od nájemců prostor pro odpovědnostní pojištění za škodu způsobenou klientovi při poskytování služeb komerčního charakteru (pedikérky, holiči, kadeřnice, maséři...).
- Vypracovat vzorovou pojistnou smlouvu pro minimalizaci rizik vyplývajících z pojistného plnění (např. MPSV či Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR - podobným způsobem postupovala Česká lékařská komora).

## Seznam tabulek a grafů v textu

Tabulka č. 1 **Počet oslovených zařízení poskytujících sociální služby v jednotlivých krajích České republiky**

Tabulka č. 2 **Struktura zařízení sociálních služeb (respondentů výzkumu)**

Tabulka č. 3 **Počet stížností za uplynulých 5 let**

Tabulka č. 4 **Počet stížností podle jednotlivých typů zařízení**

Tabulka č. 5 **Regionální rozložení respondentů a stížností**

Tabulka č. 6 **Četnost způsobů řešení stížností**

Tabulka č. 7 **Pojišťovny působící v ČR a jejich podíly na trhu podle předepsaného pojistného (v mil. Kč) za období 1-12/2007 - str. 41**

Tabulka č. 8 **Vybrané pojistné produkty v oblasti pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb**

Tabulka č. 9 **Roční limity pojistného plnění**

Tabulka č. 10 **Způsoby, kterými zaměstnanci získávají informace o právních předpisech vztahujících se k výkonu jejich povolání**

Tabulka č. 11 **Způsoby poskytování informací klientům**

Tabulka č. 12 **Opatření omezující pohyb - pochopení klienta**

Tabulka č. 13 **Zajišťování doplňkových služeb prostřednictvím samostatných subjektů u domovů pro seniory a domovů pro osoby se zdravotním postižením**

Graf č. 1 **Počet odevzdaných dotazníků podle krajů**

Graf č. 2 **Struktura zařízení sociálních služeb (respondentů výzkumu)**

Graf č. 3 **Regionální rozložení respondentů a stížností**

Graf č. 4 **Platí zařízení (resp. pojišťovna) náhradu škody?**

Graf č. 5 **Pojišťovny, s nimiž mají zařízení poskytující sociální služby uzavřenou pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb**

Graf č. 6 **Získali zaměstnanci prostřednictvím svého zaměstnavatele informace o právních předpisech majících vztah k odpovědnosti za škodu vzniklou při poskytování sociálních služeb?**

---

## Literatura

- BĚLINA, M. a kol. Pracovní právo, C.H. Beck 2001
- BREJCHA, A. Odpovědnost v soukromém a veřejném právu, Codex Bohemia 2000
- CIPRA, T. Pojistná matematika - teorie a praxe., Praha, Ekopress 2006
- CÍSAŘOVÁ, D. - SOVOVÁ O. a kol. Trestní právo a zdravotnictví, Orac, Praha 2004
- FAURE, M. - KOZIOL, H. Cases on Medical Malpractice in Comparative Perspective, SPRINGER, New York, 2001
- GIESEN, D. International Medical Malpractice Law, London, 1988
- HAŠKOVCOVÁ, H. Informovaný souhlas, proč a jak? Praha, Galén, 2007
- JEHLIČKA, O. - ŠVESTKA, J. a kol. Občanský zákoník, komentář, Praha, C.H. Beck 1997
- JELÍNEK, J. - SOVÁK, Z. Trestní zákon a trestní řád, Linde 1997 s. 253
- KNAP, K. - Švestka, J. Prostředky občanskoprávní ochrany občanů. Právo a zákonnost č. 6, 1991, s. 330
- KNAPP, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo I. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956, s. 66 a násl.
- KŘEPELKA, F. Evropské zdravotnické právo, LexisNexis, Praha 2004
- KUCHTA, J. Trestní zákon - komentář, ASPI 1999
- LUBY, Š. Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve I. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1958
- MACH, J. Medicína a právo, Praha, C. H. Beck, 2006
- PALKOVSKÝ, A. Občanskoprávní odpovědnost při poskytování zdravotní péče, Právní rádce č.3, 1996, s. 8
- Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek 26/72
- Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek 9/88
- STOLÍNOVÁ, J. - MACH, J. Právní odpovědnost v medicíně, Galén, Praha, 1998
- ŠŤASTNÝ, O. Za zdmí LDN - pacient je nula. Mladá Fronta DNES, 7. července 2008, str. A1-A3
- ŠTEFAN, J. - MACH, J. Soudně lékařská a medicínsko-právní problematika v praxi, Grada Publishing, Praha, 2005
- ŠTĚPÁN, J. Právní odpovědnost ve zdravotnictví, Praha, Státní zdravotnické nakladatelství, 1960
- TRÖSTER, R. a kol. Právo sociálního zabezpečení, C. H. Beck, Praha 2000
- VONDRÁČEK, L. - VONDRÁČEK, J. Odpovědnost při poskytování ošetrovatelské péče, Praha, Galén, 2006

<http://www.financnivzdelavani.cz/webmagazine/page.asp?idk=394>  
[www.kooperativa.cz](http://www.kooperativa.cz)

## Příloha

### Dotazník pro zařízení sociálních služeb poskytující pobytové služby

Název a adresa zařízení:

Telefon:

e-mail:

Odpovědný pracovník (ředitel):

Zřizovatel:

1. Kolik stížností klientů či jejich rodinných příslušníků z důvodu škody způsobené v souvislosti s poskytováním sociálních služeb bylo evidováno ve Vašem zařízení v posledních pěti letech (2003 - 2007 včetně)?

Prosím, uveďte každý rok zvlášť a rovněž stručně uveďte, čeho se stížnosti týkaly.

počet stížností					
rok	2003	2004	2005	2006	2007
počet					
předmět					

2. Jakým způsobem byly tyto stížnosti řešeny?

- vyřízením stížnosti v zařízení
- vyřízením stížnosti zřizovatelem
- kolik stížností bylo šetřeno policií ČR
- kolik stížností bylo či dosud je řešeno prostřednictvím soudu? Prosím, zvlášť uveďte počet případů týkajících se škod na zdraví
- platí Vaše zařízení (resp. pojišťovna) náhradu škody za újmu vzniklou klientovi při poskytování sociálních služeb?

3. Smluvní podmínky Vaší pojistné smlouvy pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou při poskytování sociálních služeb

- se kterou pojišťovnou máte uzavřenu pojistnou smlouvu?
- jaký máte roční limit pojistného plnění?
- která rizika pojistná smlouva kryje?
- obsahuje pojistná smlouva i spoluúčast a v jaké výši?

4. Bylo v souvislosti se vznikem škody prokázáno zaviněné porušení povinností ze strany zaměstnance? Jak byla tato skutečnost řešena?

- projednání
- finanční postih
- náhrada škody podle § 250 zákoníku práce (max. výše do 4,5násobku průměrného měsíčního výdělku)
- jiný způsob (např. skončení pracovního poměru)

způsob řešení					
rok	2003	2004	2005	2006	2007
ad a)					
ad b)					
ad c)					
ad d)					

5. Jakým způsobem Vaši zaměstnanci získávají informace o právních předpisech (nejen z oblasti sociálního zabezpečení) vztahujících se k výkonu jejich povolání?
6. Získali prostřednictvím svého zaměstnavatele informace o právních předpisech majících vztah k odpovědnosti za škodu vzniklou při poskytování sociálních služeb?
7. Komunikace s klienty  
Kdo zajišťuje komunikaci a informovanost uživatele? Kdo hodnotí míru spokojenosti s informacemi, její periodicitu?  
§ 88 a § 89 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách stanoví povinnosti poskytovatelů sociálních služeb. Některé z nich se týkají vztahu poskytovatel sociální služby - klient
- a) Jakým způsobem zajišťujete poskytování informací podle písm. b), d), e) § 88 Zákona o sociálních službách?\* (např. při vstupním pohovoru, besedami s klienty, informační brožurou či jiným způsobem). Používáte vždy písemnou formu?
- b) Mají klienti možnost klást doplňující otázky?
- c) Využívají klienti této možnosti?
- d) V případě opatření omezujících pohyb osob (§ 89 zákona o soc. službách), jakým způsobem stanovujete, že osoba, proti níž má toto opatření směřovat, je schopna pochopit, co jí chcete v této věci sdělit (zda je v dané chvíli „in“)? § 89\*\*
8. Má klient možnost vyjádřit svou negativní vůli (např. odmítnutí rehabilitace)?  
Používáte v tom případě formu tzv. negativního reversu (tj. písemné odmítnutí klienta s tím, že jsou mu známy důsledky jeho rozhodnutí)?
9. Jak postupujete v případě přechodné duševní poruchy klienta?
10. V případě, že klient není zbaven způsobilosti k právním úkonům, avšak není schopen pochopit obsah sdělení a relevantně s ním souhlasit/nesouhlasit, nahrazujete vůli klienta souhlasem osob blízkých?
11. Jaké problémy spojené s odpovědností za škodu při poskytování sociálních služeb považujete za nejvýznamnější?
12. V případě, že je ve Vašem zařízení poskytována zdravotně léčebná péče, jak dalece postupujete v těchto případech (např. souhlas s léčebnými výkony, odmítnutí výkonu) podle příslušných ustanovení zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdravý lidu (v platném znění) a vyhl. č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci (v platném znění)?
13. Zajišťuje Vaše zařízení další doplňkové služby (kadeřnictví, pedikúra apod.) prostřednictvím samostatných subjektů (např. na IČO)?

14. Pokud ano, vyžadujete od těchto samostatných subjektů, aby měly uzavřeno odpovědnostní pojištění pro případ škody způsobené klientovi v souvislosti s jejich činností (např. pedikérka pořeže diabetika)?

\* Výňatek z textu § 88 zákona o sociálních službách

b) informovat zájemce o sociální službu o všech povinnostech, které by pro něho vyplývaly ze smlouvy o poskytování sociálních služeb, o způsobu poskytování sociálních služeb a o úhradách za tyto služby, a to způsobem pro něj srozumitelným,

d) zpracovat vnitřní pravidla zajištění poskytované sociální služby, včetně stanovení pravidel pro uplatnění oprávněných zájmů osob, a to ve formě srozumitelné pro všechny osoby,

e) zpracovat vnitřní pravidla pro podávání a vyřizování stížností osob, kterým poskytují sociální služby, na úroveň služeb, a to ve formě srozumitelné pro všechny osoby,

\*\* Opatření omezující pohyb osob

(1) Při poskytování sociálních služeb nelze používat opatření omezující pohyb osob, jimž jsou sociální služby poskytovány, s výjimkou případů přímého ohrožení jejich zdraví a života nebo zdraví a života jiných fyzických osob, a to za dále stanovených podmínek pouze po dobu nezbytně nutnou, která postačuje k odstranění přímého ohrožení jejich zdraví a života a života jiných fyzických osob.

(2) Opatření omezující pohyb osob lze použít pouze tehdy, pokud byla neúspěšně použita jiná opatření pro zabránění takového jednání osoby, které ohrožuje její zdraví a život nebo zdraví a život jiných fyzických osob. Poskytovatel sociálních služeb je proto povinen podle konkrétní situace nejdříve využít možnosti slovního zklidnění situace a jiné způsoby pro zklidnění situace, například odvrácení pozornosti, rozptýlení, aktivní naslouchání. Osoba musí být vhodným způsobem informována, že může být vůči ní použito opatření omezující její pohyb.

(3) Před použitím opatření omezujícího pohyb osob je zapotřebí souhlasu lékaře, kterého je poskytovatel sociálních služeb vždy povinen přivolat, pokud nepostačuje postup podle odstavce 2.

(4) Poskytovatel sociálních služeb je povinen v případě použití opatření omezujících pohyb osob zvolit vždy nejmírnější opatření. Zasáhnout lze nejdříve pomocí fyzických úchopů, poté umístěním osoby do místnosti zřízené k bezpečnému pobytu, popřípadě na základě ordinace lékaře lze použít léky.

(5) Poskytovatel sociálních služeb je povinen poskytovat sociální služby tak, aby metody poskytování těchto služeb předcházely situacím, ve kterých je nezbytné použít opatření omezující pohyb osob.

(6) Poskytovatel sociálních služeb je povinen o použití opatření omezujícího pohyb osob informovat bez zbytečného odkladu zákonného zástupce osoby, které jsou poskytovány sociální služby, nebo jde-li o nezletilou osobu, která byla svěřena na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče jiné osoby, tuto osobu.

(7) Poskytovatel sociálních služeb je povinen vést evidenci případů použití opatření omezujících pohyb osob v rozsahu:

a) jméno, popřípadě jména, příjmení a datum narození osoby,

b) datum, čas počátku a místo použití opatření omezujícího pohyb osob,

c) důvod použití opatření omezujícího pohyb osob,

d) jméno, popřípadě jména, a příjmení osoby, která opatření omezujícího pohyb osob použila,

e) souhlas lékaře,

f) datum a čas ukončení použití opatření omezujícího pohyb osob,

g) popis bezprostředně předcházející situace,

h) záznam o splnění povinnosti stanovené v odstavci 6,

i) popis případných poranění osob, ke kterým došlo při použití opatření omezujícího pohyb osob, a umožnit nahlížení do této evidence zákonnému zástupci osoby nebo osobě jí blízké nebo fyzické osobě, které byla nezletilá osoba svěřena rozhodnutím příslušného orgánu do péče, zřizovateli zařízení, lékaři a Veřejnému ochránci práv.